

LA DESAMORTITZACIÓ DEL COMUNAL PENINSULAR, EL ROBATORI MÉS GRAN DE LA HISTÒRIA?

Noms: Carles Masip Romera, Carlos Abraham Pérez Espinosa, Gustavo Francesco Robles Rovegno

Assignatura: Treball de Recerca. Àmbit Socials

Curs: 1r-2n Batxillerat B

Institut: INS Montserrat Roig

Resumen

Un día, en clase de historia, nuestro profesor nos comentó sobre un tipo de propiedad que desconocíamos: la propiedad comunal. Nos interesó y decidimos buscar más información sobre este tipo de propiedad prácticamente olvidada en nuestra tierra. A medida que investigábamos, íbamos encontrando más relaciones entre la aparición de un nuevo régimen liberal y la desaparición de las tierras comunales. Aunque en muchos libros de historia los liberales son reconocidos como los libertadores del pueblo, nuestra investigación nos lleva a pensar que es justamente lo contrario, que las políticas liberales y la consecuente expropiación de las tierras comunales por parte del Estado liberal llevaron a los campesinos a dejar de ser propietarios de las tierras que cultivaban y, por lo tanto, dejaron de ser quienes controlaban los medios de producción.

En esta investigación abordaremos las posibles causas de la expropiación del comunal y su desamortización por parte del Estado, como el éxodo rural o la aparición de los terratenientes. ¿Realmente la expropiación del comunal y su posterior desamortización fueron medidas para aumentar la recaudación del Estado, o fueron medidas para restringir derechos a los no privilegiados?

Abstract

One day in history class, our teacher told us about a type of property that we were unfamiliar with: communal property. We became interested and decided to look for more information about this nearly forgotten type of property in our land. As we investigated, we found more connections between the rise of a new liberal regime and the disappearance of communal lands. Although many history books recognize the liberals as the liberators of the people, our research leads us to think that it is exactly the opposite. Liberal policies and the consequent expropriation of communal lands by the liberal state led the peasants to stop being owners of the land they cultivated, and, therefore, they ceased to be the ones who controlled the means of production.

In this research, we will address the possible causes of the expropriation of communal land and its expropriation by the state, such as rural exodus or the rise of landowners. Was the expropriation of communal lands and its subsequent expropriation measures to increase state revenue, or were they measures to restrict rights from the non-privileged?

INTRODUCCIÓ.....	5
1. LA NOSTRA INVESTIGACIÓ.....	6
1.1. Què són els béns comunals.....	6
1.2. Origen dels béns comunals.....	7
1.3. Les pràctiques comunals: una societat de convivència.....	10
1.4. El comunal a Catalunya i Andorra.....	13
1.5. El consell obert: una societat plenament democràtica.....	17
1.6. L'expropiació del comunal per part de l'Estat espanyol.....	19
1.7. Conseqüències de la desaparició del comunal.....	21
1.8. El comunal avui.....	28
1.9. Valor dels béns desamortitzats.....	29
2. TREBALL DE CAMP.....	33
2.1. Sabem què va ser el comunal?.....	33
2.2. Entrevista a Joan Pedragosa (Pol Font).....	36
2.3. Entrevista a Félix Rodrigo Mora.....	37
3. CONCLUSIONS.....	39
Agraïments.....	41
Bibliografia i webgrafia.....	42
Annexos.....	45
ANNEX 1 - ENTREVISTA A FÉLIX RODRIGO MORA (transcripció).....	45
ANNEX 2 - ENTREVISTA A JOAN PEDRAGOSA (POL FONT) (resum).....	76
ANNEX 3 - Constitució del principat d'Andorra.....	77
ANNEX 4 - Resultats qüestionari digital.....	79

INTRODUCCIÓ

La propietat privada i la propietat estatal sempre han estat els dos grans tipus de propietat des que posseeixo consciència, les persones que criticaven les propietats i mitjans de producció privats ofereixen com a solució que l'estat s'encarregués d'aquestes propietats i mitjans de producció. Per a nosaltres hi havia només tres respostes a la pregunta de qui hauria de ser el propietari dels mitjans de producció: d'un individu o grup, l'estat o directament ningú. Fins fa res cadascú ens havíem posicionat amb el pensament que ens semblava més adient, fins fa poc que vam aprendre el concepte de propietat comunal.

Quan ens parlen de la propietat estatal sempre ens diuen que “és de tots” això considerem que és categòricament fals, la propietat estatal és de l'estat no “de tots”, els drets de gestió i control estan sota les mans de diversos departaments del govern estatal. Si un dia l'estat decideix tancar totes les escoles i hospitals, les escoles i hospitals tanquen.

També hem de diferenciar els béns estatals dels béns públics, els béns públics són aquells béns proporcionats per l'estat que nosaltres, els ciutadans de l'estat, poder fer-hi ús, el problema està que de la mateixa manera que l'estat ens deixa fer ús d'un bé o servei l'estat també té la potestat de treure-ho en qualsevol moment, ja que com hem dit abans la seva gestió i control depenen d'ell en última instància.

Per això ens vam interessar per la propietat comunal una propietat on realment els ciutadans som els propietaris i gestors de les terres i mitjans de producció, la propietat comunal permet a les persones que tenen la condició de veïnatge gaudir dels béns comuns sense haver de preocupar-se si el govern del moment decideixi que no.

1. LA NOSTRA INVESTIGACIÓ

1.1. Què són els béns comunals

Els béns comunals són aquelles terres, recursos, propietats o mitjans de producció que pertanyen a una comunitat o municipi i són gestionats col·lectivament per l'ajuntament o a través d'assemblees conegudes habitualment com a consells oberts per a l'ús i benefici dels veïns. No són propietat privada ni estatal, sinó que estan destinats a satisfer necessitats comunes, com el pasturatge, l'aprofitament de la fusta, l'aigua o altres.

Els béns comunals no es limiten als recursos naturals, sinó que al llarg de la nostra història hi va haver diversos mitjans de producció que eren de propietat comunal des del segle X dC fins al segle XIX, la majoria dels mitjans de producció amb els que podia contar un poble com podria ser un molí, una farga, etc... eren propietat comunal, el càrrec de portar la farga del poble era escollit en el consell obert on totes les persones que compleixin la condició de veïnatge¹ decidien qui seria qui treballaria a la farga (la gent es presentava com a voluntària), en cas que el poble no estigués satisfet amb la persona que s'encarrega de portar el bé comunal, en el mateix consell obert es decideix que aquella persona no s'encarregaria més (habitualment es donava un termini per tal que l'encarregat no es trobi amb una mà al davant i una al darrere).

Abans hem comentat els consells oberts, aquests consells són fonamentals per tal d'entendre la propietat comunal. En l'Antic Règim la població era rural i la tecnologia de l'època no permetia als regnes europeus tenir exèrcits tan grans com els de l'antiga Roma o Pèrsia,² per això l'estat no arribava als pobles i, en canvi, estava

¹ La condició de veïnatge no estava necessàriament vinculada a la propietat d'una casa, ni tan sols al fet d'estar inscrit al padró del poble. Era una condició atorgada pels mateixos veïns i es relacionava sobretot amb la convivència i l'acceptació social, més que no pas amb un reconeixement de caràcter administratiu.

² La tecnologia de l'època sí que hagués permès la creació i manteniment de grans exèrcits o contractar companyies mercenàries en el seu defecte, el fet que els exèrcits del rei fossin d'una mida inferior a temps passats està més relacionat amb les formes de govern i institucions de caràcter més descentralitzat, la tecnologia no es va perdre màgicament d'un dia per l'altre, a orient on Roma encara no havia caigut, les institucions romanes van mantenir-se, sí que permeten que l'emperador d'Orient tinguís un gran exèrcit, batalles decisives a Orient com pot ser la de Nínive l'any 627 va tenir entre 50.000 i 70.000 soldats entre els dos bàndols segons fonts actuals mentre a occident batalles com Poitiers l'any 1356 no passava dels 20.000 soldats entre els dos bàndols.

present en les ciutats, cada poble no tenia un “senyor feudal” (estem parlant de la península Ibèrica), com ens han ensenyat a les classes d'història, el feudalisme és un concepte més oriental³ i present en zones com a Alemanya on la densitat de població era molt més gran, en els pobles en lloc d'un senyor feudal hi havia consells oberts on els habitants del poble decidien les lleis conegudes com a dret consuetudinari basat en els costums, aquestes lleis convivien amb les lleis del rei que s'emetien des de l'estat central, en aquestes mateixes assemblees populars basades en democràcia directa era on es decidia la gestió de les terres i mitjans de producció comunals i també tenien la funció de reunir als representants del braç popular en les corts, cal destacar que en el cas de les corts del regne de Castella, els *concejos abiertos* inicialment eren qui enviaven als representants a les corts, però amb el pas dels segles, la seva funció va ser substituïda pels *concejos cerrados*, d'aquesta manera una minoria oligàrquica de les ciutats va acabar assumint a vegades el paper que li corresponia a la majoria rural, cal destacar que aquest canvi no va ser d'un dia per l'altre, sinó que era un moviment dels monarques per tal d'afavorir a la burgesia en detriment de la noblesa, habitualment el braç popular i el rei votaven encontre de la noblesa i clergat i viceversa.

1.2. Origen dels béns comunals

Els primers documents que mencionen la propietat comunal són de l'alta edat mitjana, sobre el segle X dC. Félix Rodrigo Mora relaciona l'origen del comunal que va sorgir a la península Ibèrica durant l'alta edat mitjana amb les revolucions bagaudes. Les revolucions, bagaudes vascones van sorgir durant els últims segles de l'Imperi Romà d'Occident, no s'ha de confondre els bagaudes vascons amb els visigots, els vascons eren un poble endèmic de la península Ibèrica, en canvi, els

³ La piràmide social del feudalisme és una simplificació enganyosa, perquè fa pensar que la societat medieval funcionava com un sistema de castes fixes i immutables, similar al de l'Índia. En realitat, als regnes cristians de la península durant l'edat mitjana existien institucions polítiques com les Corts i, en l'àmbit rural, consells oberts que donaven veu a les comunitats pageses. A més, els camperols no eren propietat dels nobles, sinó que tenien drets i obligacions variats segons la seva situació. Pel que fa als nobles, la seva funció no era dominar-ho tot, com exercir una autoritat delegada pel rei, sobretot a les ciutats i territoris on eren enviats. Les seves principals responsabilitats consistien a fer complir les lleis reials dins la seva jurisdicció, recaptar impostos i mantenir un exèrcit per garantir la seguretat de la població, tant davant d'invasions estrangeres com en la protecció dels comerciants contra els bandits als camins per exemple.

gots eren pobles d'origen germànic que es tracen els seus orígens en l'est d'Europa. Els bagaudes bascons es van fer forts en els Pirineus, per això en moltes zones de Navarra i el País Basc per referir-se al dret consuetudinari (dret basat en els costums i propi de cada municipi), diuen “*Derecho Pirenaico*”.

Figura 1 Bagaudes. Bagaudae Ambush Against A Roman Legion In Gaul de Giuseppe Rava

Per desgràcia, les comunitats rurals hispàniques comunals, han estat esborrades de la història i dels nostres llibres de text, l'origen dels mateixos tot i relacionat amb les revoltes bagaudes tant en espai com temps al no haver registres escrits fins al segle VII dC, no podem confirmar-ho totalment, tenint en compte que les comunitats comunals transmeten la seva tradició oralment, no veiem probable que en un futur és troben registres escrits de l'època que expliquen el seu origen.

L'origen del comunal s'ha de vincular directament amb les revolucions bagaudes i la caiguda de l'Imperi Romà. Si Roma no hagués desaparegut, i el seu sistema jurídic hagués continuat implantat als pobles de la Península, difícilment hauria pogut néixer i desenvolupar-se el comunal. El dret romà, basat en el dret positiu⁴ elaborat

⁴ El dret positiu és el conjunt de normes jurídiques vigents i oficialment establertes per un Estat en un moment i lloc determinats, que regulen la conducta de les persones i són aplicables per les autoritats competents.

per una minoria jurídica experta i impost de dalt cap a baix, tendeix a protegir els interessos d'aquestes minories i a limitar l'autonomia popular.

És per això que no considerem que els visigots fossin els introductors o promotors del comunal. Els visigots van acabar adoptant el dret romà, renunciant a estructures jurídiques més comunitàries o costumistes. Per contra, va ser el dret consuetudinari, arrelat en les pràctiques col·lectives i en els costums de les comunitats, cosa que va permetre mantenir l'autonomia i llibertat de les societats comunals.

Tampoc podem associar el comunal amb la invasió islàmica de la península Ibèrica, la societat peninsular sota domini islàmic era molt distant del comunal, de fet la gran prova que hem de relacionar les formes de vida comunals amb les poblacions autòctones de la península Ibèrica que es van convertir al cristianisme, és el fet que per exemple a la zona actual de València el comunal va aparèixer posteriorment a les conquestes⁵ en capçades per part de Jaume I d'Aragó⁶, posteriorment a les conquestes persones que vivien tant a Aragó com Catalunya van emigrar al sud i van portar les seves formes de vida comunal.⁷

Tal com hem assenyalat, sense dret consuetudinari no pot existir el comunal, i sense assemblees obertes, no pot existir dret consuetudinari. En aquest sentit, els únics actors capaços d'impulsar aquest model en les societats pirinenques del segle V dC eren els bagaudes, i no pas els visigots o posteriorment els àrabs. Els bagaudes, com a moviment popular de resistència i autogestió, representaven una alternativa radical als sistemes jeràrquics imposats per l'Estat romà i els seus successors.

⁵ Els castellans igual que els catalans a València en arribar a Amèrica van crear també les seves pròpies comunitats comunals, aquestes van veure un final similar a les castellanies, amb l'arribada del liberalisme a Amèrica aquests béns comunals van passar a ser de titularitat estatal. L'any 2011 el municipi mexicà de Cherán es va revoltar i va expulsar tan polítics com a la policia reclamant els seus drets comunals i democràcia directa, al final l'estat mexicà va permetre al municipi de Cherán arribar a un sistema de democràcia directa basat en els usos i costums seguint un sistema indígena-comunal assembleari (no perquè el sistema assembleari fos pas d'origen indígena sinó que la població del municipi és indígena).

⁶ Ni tant si vols el mateix Jaume I va deslliurar-se de les conseqüències de les desamortitzacions del segle XIX, el seu lloc de descans etern original, el monestir de Poblet va abandonar-se després de la desamortització de Mendizábal i les seves restes van estar traslladades a Tarragona, l'any 1952 van retornar al monestir de Poblet.

⁷ La raó per la qual sabem que a València també hi havia una gran presència de comunal són tant els conceptes comunals de la zona com poden ser la atsolorra (parlarem d'ella en l'apartat 1.3) com els documents relacionats amb la seva subhasta sobretot a finals del segle XIX.

1.3. Les pràctiques comunals: una societat de convivència

En les societats comunals, la gestió dels recursos era col·lectiva: tots els habitants del municipi havien de posar-se d'acord sobre l'ús i administració dels mitjans de producció comunals. Aquestes societats es fonamenten en la convivència i la cooperació entre veïns.

Els registres històrics relacionats amb el comunal, habitualment recollits a través del dret consuetudinari, ens parlen de pràctiques comunals que no eren només exemples d'ètica o moral, sinó també normes jurídiques de caràcter popular. A la Catalunya de l'edat mitjana hi trobem múltiples exemples de pràctiques comunals. Una d'elles és el dret de rostoll, conegut en castellà com a *derrota de mieses*. Aquest costum, reconegut pel dret consuetudinari, permetia pasturar el bestiar sobre els rostolls, és a dir, sobre les restes dels cereals un cop segats, en camps habitualment de propietat comunal. Aquest dret no necessitava la possessió del terreny, sinó un ús col·lectiu posterior a la collita que beneficiava el conjunt de la comunitat.

Figura II. La Adoración de los pastores de Juan Ribalta

Moltes d'aquestes pràctiques comunals quedaven recollides en els costums no escrits de cada poble. Tot i la seva naturalesa oral, aquestes normes no només es respectaven àmpliament, sinó que afavorien una convivència equilibrada entre els veïns. El bé comú sovint es posava per davant de bé propi i de la cerca del benefici individual, consolidant així una societat basada en la cooperació i la solidaritat quotidiana.

S'ha de dir, que hi ha una visió massa materialista de les coses, a l'hora de parlar de la societat comunal no costa parlar de les grans extensions de terra, els mitjans de producció o la riquesa que aportava als ciutadans, en canvi, es fa molt complicat entendre que les societats comunals eren molt més que això, que el model de comunal amb la societat actual no podia coexistir, un poble amb una mentalitat individualista i materialista mai podria portar endavant una societat comunal, ja que en lloc de fer-ne un ús adequat mirarem de trobar un benefici individual. Si l'estat demà retornés el comunal, amb la societat actual al nostre veure acabaria desapareixent al cap de poc.

L'atsolorra és una antiga pràctica basca que exemplifica de manera clara la importància del suport mutu dins les comunitats tradicionals. Es tractava d'una forma col·lectiva d'organitzar la cura dels infants, especialment quan les mares havien de dedicar-se al treball agrícola o altres tasques. En lloc de confiar la criança a un sistema individualitzat o mercantilitzat, les famílies es coordinaven perquè diferents membres de la comunitat; mares, veïnes, avis, joves, assumissin de manera rotativa la responsabilitat de cuidar els nens i nenes. Aquesta pràctica no només facilitava la conciliació de la vida familiar i laboral, sinó també reforçar els vincles comunitaris i fomentava un sentiment de responsabilitat compartida.

Relacionada amb les pràctiques comunals, *l'atsolorra* representa un exemple viu de com es poden organitzar formes d'educació col·lectives al marge del mercat i l'Estat. La criança, en aquest cas, no es delegava exclusivament a la família nuclear ni es transformava en un servei contractat, sinó que era assumida com una tasca comuna, on el benestar de cada infant era també una responsabilitat col·lectiva. Aquest model de criança i educació compartida reflecteix una manera d'entendre la societat basada en la reciprocitat, la solidaritat quotidiana i la corresponsabilitat social. *L'atsolorra* no era només una resposta a la necessitat material de suport, sinó

també una expressió cultural d'un món on la vida es vivia i se sostenia en comú. En aquest sentit, recupera l'esperit d'unes relacions socials més horitzontals i organitzades des de baix, que poden servir d'inspiració per repensar la vida comunitària actual.

El *tornallom* és una pràctica lligada a les societats comunals valencianes lligada a la cooperació sense intercanvi monetari en l'espai agrari habitualment. Aquesta pràctica comunal consisteix bàsicament retornar el treball que un membre de la comunitat ha realitzat en el teu bé sense pagar amb cap classe de possessió material sinó en treball (habitualment hores de treball, tot i que no sempre era així, creant un cas hipotètic, si els habitants de la comunitat van a ajudar un veí a segar el blat per a la seva collita, i tarden sis hores, es pot compensar amb l'ajuda de la construcció d'una casa tot i que aquesta no tardi exactament sis hores). Aquest sistema degut a la seva naturalesa no es segueix com si fos un préstec actual que hi ha una legislació que obliga el "compliment del deute", es fa per cooperació i afinitat dins de la mateixa comunitat.

Hem vist que el sistema del *tornallom* comparteix moltes similituds amb el dit "avui per mi demà per tu", jo considero que la cooperació dins de la comunitat no només serveix per acabar el treball ràpidament i ser més eficients treballant, sinó que crea llaços dins de la mateixa comunitat i enforteix els ja existents.

La gestió dels recursos de forma col·lectiva segons jo no només crea una societat més horitzontal sense jerarquies rígides, més important, crea una comunitat basada en la convivència on les persones es coneixen de forma personal i s'ajuden mútuament sense buscar l'interès propi.

1.4. El comunal a Catalunya i Andorra

La història de Catalunya que se'ns ha transmès és especialment singular, se'ns ha venut com l'únic territori de la península on veritablement va haver-hi un règim feudal, una mena d'anomalia ibèrica —on existia un individualisme agrari sempitern sense comunal i sense manifestacions d'autogovern popular—David Algarra-El comú català.

L'origen del comunal a Catalunya es remunta a l'alta edat mitjana, especialment en àrees muntanyenques, com els Pirineus, davant els Pirees i altres àrees rurals amb accés difícil. En aquestes poblacions la supervivència depenia de la cooperació veïna i el bon ús dels recursos naturals. El municipi no era només una forma de distribució de terres, sinó també una vida social basada en la solidaritat, l'autogovern i la responsabilitat conjunta.

Aquests béns de caràcter comunal van gestionar-se a través de consells oberts on els residents prenen decisions sobre com s'usaven els recursos o mitjans de producció comunal. Això va contribuir a la democràcia local directa i al compromís de persones fortes⁸ amb la gestió del territori.

No obstant això, des del segle XIX, el comunal va començar a desaparèixer. Llei de desamortització com la de Madoz (1855), van permetre que molts d'aquests actius fossin expropiats per part de l'estat i posteriorment posats en subhasta. L'objectiu era promoure la propietat privada, crear un lliure mercat agrari i obtenir ingressos per a l'estat, però el resultat va ser la pèrdua d'herència col·lectiva i l'autosuficiència, que en moltes àrees rurals garantia la sostenibilitat i la cohesió social.

A diferència de Catalunya, Andorra ha mantingut les seves tradicions, identitat i propietat comunal. Habitualment els estats no poden mantenir el control de les zones més agrestes del seu territori, les muntanyes del Pirineu clarament és una zona on l'estat no podia mantenir el seu control de la mateixa manera que ho podia fer amb ciutats com Barcelona.

⁸ Fortes de caràcter, no pas físicament.

Andorra és un copríncipat on tant el president de França com el bisbe de la Seu d'Urgell són els caps d'Estat d'Andorra, tot i que les seves funcions són principalment simbòliques. Andorra, igual que Espanya té un parlament, un govern i un cap de govern, però a diferència d'Espanya, Andorra té un òrgan principal de govern propi, els comuns.

L'origen dels comuns d'Andorra es remunta a l'edat mitjana, quan les comunitats parroquials⁹ necessitaven gestionar col·lectivament els recursos naturals, els drets de pastura i els camins de muntanya. Aquests òrgans van sorgir com a institucions autònomes de govern local, amb funcions pròpies i assemblees de veïns, i van anar consolidant-se al llarg dels segles com a administracions parroquials reconegudes pel sistema feudal dels coprínceps. Amb la Constitució del 1993, els comuns van ser formalment reconeguts com a ens públics amb competències pròpies dins l'organització territorial d'Andorra, mantenint una estructura única i ancestral que combina tradició i funció administrativa moderna.

Andorra està dividida en set parròquies, cadascuna amb el seu propi Comú, que és l'ens de govern local amb competències administratives, fiscals i urbanístiques dins del seu territori. Els set Comuns parroquials són: el Comú de Canillo, el Comú d'Encamp, el Comú d'Ordino, el Comú de la Massana, el Comú d'Andorra la Vella, el Comú de Sant Julià de Lòria i el Comú d'Escaldes-Engordany. Cada Comú està format per un Consell de Comú encapçalat pel Cònsol Major i el Cònsol Menor, i exerceix funcions d'autogovern dins del marc legal establert per la Constitució andorrana.

El Títol VI de la Constitució d'Andorra reconeix de manera clara i formal l'autoritat dels Comuns com a institucions fonamentals de govern local. Són definits com a corporacions públiques amb personalitat jurídica pròpia, capacitat normativa i potestat d'autogovern dins el marc legal i constitucional¹⁰. Aquesta autonomia es

⁹ Nota sobre el terme "parròquia": tot i que a Andorra s'utilitza el mot parròquia per designar cadascuna de les seves set divisions territorials, aquest terme no té cap connotació religiosa en aquest context. Les parròquies andorranes són unitats civils i administratives, i els Comuns que les governen són institucions laiques i independents de qualsevol autoritat eclesiàstica. L'ús del terme prové de la tradició històrica, però avui dia fa referència exclusivament a l'àmbit de l'administració local.

¹⁰ Article 79.1 de la constitució del Principat d'Andorra.

manifesta en la capacitat de promulgar ordinacions, reglaments i decrets, així com en l'administració directa dels béns comunals i l'aprovació dels seus pressupostos.¹¹

Els Comuns exerceixen competències pròpies en àmbits essencials com el cens, l'urbanisme, el comerç, els serveis públics, la cultura o el medi natural, entre d'altres.¹² A més, tenen facultats fiscals, com la gestió de tributs tradicionals, taxes locals i l'explotació de recursos naturals.¹³

Aquesta autonomia es veu reforçada per un sistema de transferències estatals¹⁴ que assegura recursos econòmics estables per a totes les parròquies.¹⁵

Tant l'article 83 com l'article 84 de la Constitució andorrana de l'any 1993 assenyalen la legitimitat i importància que tenen els comuns legislativament en l'actualitat¹⁶ i com el dret consuetudinari referit com *usos i costums* es tindrà en compte a l'hora de legislar.¹⁷

Andorra és un exemple de com s'ha mantingut la tradició comunal per tal d'aconseguir una societat més justa i igualitària, tot i que s'ha de comentar que la població dels diferents comuns parroquials s'absté més a les qüestions referents a la gestió del comú sobretot entre els joves.¹⁸

¹¹ Article 79.2 de la constitució del Principat d'Andorra

¹² Article 80.1 de la constitució del Principat d'Andorra

¹³ Article 80.2 de la constitució del Principat d'Andorra

¹⁴ Article 80.3 de la constitució del Principat d'Andorra

¹⁵ Article 81 de la constitució del Principat d'Andorra

¹⁶ Article 83 de la constitució del Principat d'Andorra

¹⁷ Article 84 de la constitució del Principat d'Andorra

¹⁸ Article del diari Ara Andorra, enllaçat en la bibliografia i webgrafia.

Figura III. Fotografia de la biblioteca comunal de La Massana feta per mi (Carles)

1.5. El consell obert: una societat plenament democràtica

Les societats comunals no es poden entendre sense el consell obert, sense un consell obert on es decideixi la gestió dels mitjans de producció comunals i on tots els veïns poden accedir lliurement no pot existir el comunal¹⁹.

Les societats comunals ofereixen el consell obert com una forma d'organització d'autogovern basat en un sistema de democràcia directa, la funció era simple, un representant de cada casa anava a reunir-se amb la resta per decidir la gestió dels mitjans de producció comunals, a aquestes assemblees o consells oberts hi anaven tant homes com dones, joves i ancians, les societats comunals no eren patriarcals i la figura heretada dels romans del *pater familias* era inexistent.

Figura IV. Fotografia d'una reunió d'un consell obert, autor desconegut.

Habitualment es reunien en llocs d'interès del municipi com podrien ser l'església o un arbre²⁰, com hem dit abans tothom es podia presentar sense importar les seves característiques individuals, l'únic necessari per a presentar-se era la condició de veïnatge, depenia de cada població, però habitualment requeria viure durant un cert

¹⁹ Existir pot, tot i que el propòsit del mateix es perd en el mateix moment que aquests béns no es poden fer gestionar popularment, més endavant comentarem com en l'actualitat molts municipis per llei en lloc d'un consell obert tenen un ajuntament, això no fa que els béns deixin de ser propietat comunal tot i que la seva gestió passa a ser una competència municipal.

²⁰ En Félix Rodrigo Mora ens va comentar que les zones on tenien una major herència celta solien reunir-se en arbres, aquí a Catalunya els consells oberts solien fer-se a l'església al no tenir una herència celta com es podria tenir al nord de la península. Veure als annexos.

temps i passar la major part de l'any vivint allà. Un exemple mediàtic és la muntanya de Tor, la del programa de TV3. Antigament, aquesta muntanya prèviament a les desamortitzacions per part de l'estat, tenia un passat comunal i finalment per tal d'evadir la compra per part d'un terratinent els habitants del poble van decidir formar la *Societat de Conduenyos de la Muntanya de Tor*, tot i que pel que he vist, les condicions per tal de pertànyer a aquesta societat són: ser descendents dels fundadors de la societat i "tenir un foc encès tot l'any". La segona clarament reflecteix el passat comunal de la muntanya on tots els veïns poden accedir als consells oberts a diferència de tots els propietaris, pel fet de tenir una propietat no pots accedir al consell obert, la condició de veïnatge és necessària.

Figura V. Fotografia del municipi de tor feta per Jordi Domènech l'any 1987

En els consells oberts es gestionaven les terres i mitjans de producció comunals segons les necessitats de cada casa, com a l'Antic Règim l'economia era una economia de subsistència, no hi havia comerç i per tal la gent no accedia al consell obert per tal d'aconseguir un benefici econòmic propi.

1.6. L'expropiació del comunal per part de l'Estat espanyol

Històricament, els estaments privilegiats sempre han volgut reduir les terres comunals per tal de fer-les seves, durant l'alta edat mitjana i la majoria de la baixa edat mitjana això no era possible, ja que la tecnologia de l'època juntament amb el context social i polític més descentralitzat no permetia un exèrcit capaç d'exercir un control absolut sobre les poblacions rurals, això va canviar amb el liberalisme i la creació de l'estat modern, els exèrcits van tornar a ser massius com a l'antiguitat i el nou estat liberal tenia ànsies d'expandir-se.

Figura VI. Retrat de Gaspar Melchor de Jovellanos realitzat per Goya l'any 1798²¹

Tot i que les desamortitzacions de les terres comunals s'havien produït a Castella i la Corona d'Aragó des de temps dels Reis Catòlics, les grans desamortitzacions va ser les dels segles XVIII i XIX dC. L'arribada de les idees il·lustrades i el liberalisme amb pensadors com Godoy, Mendizábal, Jovellanos²² o Pascual Madoz van portar l'expropi del comunal a un altre escala. Les desamortitzacions de Godoy i

²¹ Goya va realitzar aquest retrat de l'il·lustrat Jovellanos posteriorment al seu desterrament a Gijón a causa de defensar les reformes agràries i lliure mercat agrari.

²² Gaspar Melchor de Jovellanos va ser un escriptor, jurista i polític il·lustrat espanyol compromès amb el "desenvolupament" econòmic i cultural d'Espanya a través del liberalisme i les idees de la il·lustració, va escriure "Informe en el expediente de la Ley Agraria" l'any 1794, on criticava en la propietat comunal i proposa desamortitzar els béns comunals i crear un lliure mercat agrari.

Mendizábal van afectar principalment les terres de l'església tot i que també van afectar les terres comunals; tot i això, la gran desamortització va ser les portada per Pascual Madoz com a ministre de la hisenda espanyola l'any 1855, totes aquelles terres considerades “mortes” van sofrir un procés d'expropiació i posterior subhasta al qual coneixem com a desamortització. Citant la llei general de desamortització de l'11 de maig de l'any 1855, les propietats que s'expropiaran per a la seva subhasta són les següents: *“Se declaran en estado de venta, con arreglo a las prescripciones de la presente ley, y sin perjuicio de cargas y servidumbres a que legítimamente estén sujetos, todos los predios rústicos y urbanos, censos y foros pertenecientes: al Estado, al clero, a las órdenes militares de Santiago, Alcántara, Montesa y San Juan de Jerusalén, a cofradías, obras pías y santuarios, al secuestro del ex infante Don Carlos, a los propios y comunes de los pueblos, a la beneficencia, a la instrucción pública. Y cualesquiera otros pertenecientes a manos muertas, ya estén o no mandados vender por leyes anteriores”*.

Figura VII. Retrat de Pascual Madoz de José Nin y Tudó (1873)

L'estat decidia unilateralment si una propietat era considerada “morta” o no, depenent si li donava un benefici per a ell, aproximadament entre 12 i 17 milions d'hectàrees van ser expropiades per part del govern liberal en els segles XIX i XX, aquesta xifra per si sola ja sembla aclaparadora, però, tenint en compte que Espanya té una superfície total d'unes 50 milions d'hectàrees, pràcticament un terç

de totes les terres peninsulars van estar desamortitzades per part de l'estat durant aquest període.²³

En els llibres de text que es fan servir als centres educatius se'ns parla sobretot de les desamortitzacions de Godoy i Mendizábal, posant-los com a exemple de persones que van reduir el poder de l'església, però, convenientment sempre s'obliden de comentar la desamortització feta per Pascual Madoz²⁴ a les propietats comunals quan aquestes són de proporcions molt més grans. La raó donada per l'Estat va ser que la necessitat de desamortitzar les terres comunals era purament econòmica, que ho van fer per tal d'aconseguir diners, ja que les contes de l'estat eren molt precàries, segons nosaltres, l'antítesi de la propietat comunal amb la centralització estatal va ser el principal motiu pel qual aquestes terres van acabar expropiades²⁵, més enllà de les complicacions econòmiques que estigués passant l'Estat espanyol, van ser les llibertats i autosuficiència que proporcionaven els autogovernos populars juntament amb la propietat comunal la que la van portar a la seva expropiació i posterior subhasta.

1.7. Conseqüències de la desaparició del comunal

La desaparició del comunal no va ser un fet puntual ni casual, sinó el resultat d'un procés llarg i sistemàtic vinculat a l'afirmació del poder de l'Estat liberal i de la propietat privada com a model hegemònic. Al llarg dels segles XVIII i XIX, especialment amb les desamortitzacions i les reformes il·lustrades, es va desmuntar progressivament l'estructura comunal que havia sostingut la vida col·lectiva de

²³ Aquesta xifra correspon a la llei de desamortitzacions de 1855 que va estar vigent entre l'any 1855 i l'any 1924, els béns desamortitzats prèviament o posteriorment no estan inclosos.

²⁴ Irònicament, nosaltres estem fent aquest treball, ja que, ho vam estudiar a l'escola, però considerem que som una excepció i tot el referent al comunal s'ha invisibilitzat, sobretot a l'ESO.

²⁵ Juntament amb la creació d'un lliure mercat agrari en la península, tot i que podem arribar a pensar que aquí, a Catalunya sempre hi ha hagut un lliure mercat agrari això no és cert, prèviament hem parlat de Jovellanos, ell per defensar la implementació del lliure mercat agrari, va estar desterrat de Gijón, important la implementació, això exemplifica el fet que prèviament aquest mercat no era lliure, ja que si fos no hagués hagut de defensar la implementació sinó el manteniment o expansió d'aquest.

moltes comunitats tant rurals com urbanes. Aquest procés va significar molt més que la pèrdua d'un sistema de propietaris: va suposar la destrucció d'un sistema de valors, d'unes formes de convivència i d'un model d'autogestió popular basat en la solidaritat i la reciprocitat. La desaparició del comunal va implicar també la marginació del dret consuetudinari, la ruptura del teixit social i la subordinació creixent de les comunitats a interessos polítics i econòmics externs.

Al nostre parer, la mateixa revolució industrial no es podria entendre sense la desamortització del comunal, prèviament a la revolució industrial la gran majoria de la població era rural, i de sobte es va produir un èxode rural que va permetre a les grans ciutats on es localitzaven els complexos industrials augmentar la seva població exponencialment.

Agafant com a exemple Barcelona i les dades proporcionades per l'INE²⁶, la població de Barcelona entre els anys 1842 i l'any 1857 va augmentar dramàticament, diu que els habitatges que hi havia l'any 1842 a Barcelona eren 27.671, i en l'any 1857 n'hi havia uns 42.429, tot i que l'augment poblacional encara és major, ja que en el cens de l'any 1857 Gràcia no es té en compte. Aquest dramàtic augment de la població considerem que es deu a l'èxode rural i el causant que va fer que durant el segle XIX les persones del camp emigressin a la ciutat, no va ser perquè la gran ciutat els enlluernava i se sentien atrets com si d'arnes se'n tractessin, sinó que el motiu que va provocar a aquests pagesos de les poblacions rurals a emigrar a les grans ciutats va ser el fet de les desamortitzacions produïdes per part de l'estat liberal espanyol durant el segle XIX, van ser aquestes expropiacions estatals durant el segle XIX que van deixar els camperols sense terres i no el "millor futur" que els esperava a la ciutat el que va provocar que tantes persones emigressin massivament.

²⁶ L'enllaç a l'entrada de l'INE està a la bibliografia.

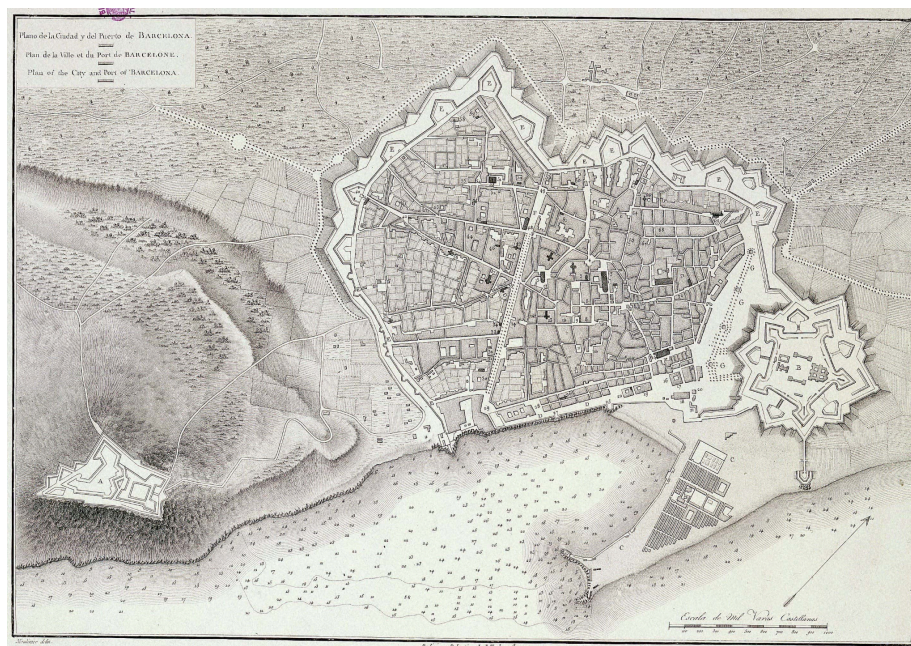

Figura VIII. Plànol de la ciutat de Barcelona l'any 1808 autor anònim²⁷

Figura IX. Plano de Barcelona y sus alrededores en 1890, J. M. Serra.²⁸

²⁷ Hi ha plànols de la ciutat de Barcelona en dates més properes a l'any 1855, hem escollit aquest plànol, ja que considerem que és el que té una major qualitat, cal tenir en compte que les muralles medievals de Barcelona es van tombar l'any 1854, la ciutat entre els anys 1800 i 1854 no va expandir-se prou per a haver de posar un plànol de menor qualitat al treball.

²⁸ En aquest segon plànol, podem observar com la ciutat de Barcelona s'ha expandit més enllà de les seves muralles medievals.

Les desamortitzacions en portar aquestes terres a subhasta van provocar que es produïssin situacions de tota mena, molts cops els camperols no sabien que les seves terres s'havien posat a la venda o ells mateixos s'endeutaven per a comprar-les; tot i això, aquestes situacions són anecdòtiques, la major part dels cops una persona ben establerta econòmicament comprava les terres a un preu irrisori i d'aquesta manera els mateixos pagesos que durant generacions havien estat treballant en les seves terres es van trobar que ja no els hi pertanyen i no les poden gestionar.

Les desamortitzacions, especialment la de Pascual Madoz van convertir les terres comunals en propietat privada, sovint adquirides per elits locals o burgesia urbana, d'aquesta manera van aparèixer multituds de nous terratinents que feien servir els antics treballadors de les terres comunals com a proletaris.

Van desaparèixer formes de gestió col·lectives pel fet que les institucions tradicionals que regulaven l'ús del comunal van desaparèixer, com els consells oberts, també afectant l'organització comunitària. Es va afeblir la cooperació comunitària basada en la gestió compartida dels recursos.

Tot i això, no hem de pensar que aquells que vivien en societats comunals de l'època es van quedar de braços plegats davant l'estat. Això per a mi és sorprenent, ja que potser jo estic massa influenciat per la cultura anglosaxona i valoro la felicitat com a objectiu de vida abans de la felicitat com a producte de la llibertat, això considero que em porta a ser més submís i servicial, perquè si valores molt més la meua llibertat, no em sorprendria que persones arriquessin la seva vida i felicitat per la llibertat que l'autogovern i autonomia que les societats comunals aportaven, considero que la idea de la felicitat com a dret individual a perseguir és pròpia de la cultura anglosaxona moderna, especialment arrelada en textos com la Declaració d'Independència dels Estats Units de l'any 1776, on la *pursuit of happiness* es vincula a l'èxit personal, el benestar material i la llibertat econòmica. En canvi, en la tradició grecolatina, la felicitat (*eudaimonia* en grec o *felicitas* en llatí) no era un objectiu a conquerir, sinó una conseqüència de la llibertat interior, la vida austera i la satisfacció de les necessitats bàsiques. Filòsofs com Epicur, Sèneca o Ciceró

defensaven que una vida feliç era la que es vivia d'acord amb la natura, la raó i la virtut, sense excessos ni dependències. Així, mentre el món modern promou una felicitat expansiva i subjectiva, els antics l'entenen com una forma de serenitat, autosuficiència i llibertat moral. Es podria explicar cèlebrenment amb una frase que he escoltat recentment i m'ha agradat bastant del senyor Jesús G. Maestro *“El lazarillo no se preocupa por la felicidad, se preocupa por comer”*. Això reflecteix la nostra herència, la cultura hispana-grecolatina ens fa preocupar per dues coses, la supervivència i la llibertat, jo penso que va ser aquesta necessitat de llibertats sumada a la mentalitat de l'època la que va portar el poble a revoltar-se multitud d'ocasions.

Recapitulant, les desamortitzacions a les propietats comunals són prèvies al segle XIX, durant temps de Felip II ja se'n produïen expropiacions de terrenys originalment comunals, però és cert que a partir de finals del segle XVIII es produeixen moltes desamortitzacions per part de l'estat de terrenys comunals, el conflicte més cèlebre que van estar les Guerres Carlines.

El Carlisme és un moviment tradicionalista antiliberal que pretenia entronitzar una branca alternativa de la dinastia borbònica espanyola. Aquest moviment va tenir molt suport de les comunitats rurals que fartes de les constants desamortitzacions per part de l'estat liberal, potser veien en aquest moviment una tornada a les seves llibertats, autogovern i tradicions, això es veu clarament reflectit en el lema de *Déu, pàtria, furs i rei*.

Les zones on històricament es va originar el comunal, i on la major part de la població vivia en comunitats rurals fortament arrelades a l'ús comú dels mitjans de producció i terres, eren justament aquelles on el moviment carlí va agafar més força. Segons nosaltres, el factor principal que motivava els carlistes a revoltar-se no era el fanatisme religiós, que sovint ha estat destacat per la historiografia liberal, com sobretot la defensa dels seus drets comunals i de les formes de vida tradicionals. Amb les desamortitzacions i les reformes liberals, molts d'aquests béns passaren a mans privades, cosa que generà un malestar profund i una resistència col·lectiva. En aquest context, el carlisme aparegué com una bandera sota la qual es podia articular la defensa del món comunal i dels furs, una lluita que transcendia la religió i

que responia a la voluntat de preservar l'autonomia local i el model econòmic comunal amenaçats per l'Estat liberal centralitzador.

Figura X. Quadre "Calderote" (Primera Guerra Carlista) by Ferrer Dalmau. Una representació idealitzada de la victòria carlista en la Batalla de Villar dels Navarresos (1837).

Curiosament, al meu veure on el carlisme està més mal vist i on considero que la consciència d'un passat comunal està més esborrada és a Catalunya, tot i que unes de les regions que més suport donaven a la causa carlista era justament Catalunya juntament amb les zones vascones i navarreses. Al meu veure, la repressió als carlistes, la pèrdua del comunal, la desaparició consells oberts, la industrialització i la secularització de Catalunya ha anat tot de la mà en silenci durant molt de temps i actualment, el considero l'elefant en l'habitació de la historiografia del nostre país.

Figura XI. Caricatura del carlisme a la revista satírica, liberal i anticarlista «La Flaca». 2 de setembre de 1870

Les guerres carlistes al meu veure no van ser únicament un intent d'usurpació del poder per part de Carles Maria Isidre de Borbó a la seva neboda Isabel II durant la regència, sinó que una reivindicació per part del poble rural que vivia en comunitats comunals davant de les desamortitzacions de finals del segle XVIII i segle XIX.

Els carlins mai no van poder aconseguir entronar a Carles Maria Isidre de Borbó ni cap de la seva descendència, finalment dues dècades després de la primera guerra carlina el govern liberal espanyol amb Pascual Madoz com a ministre d'hisenda de l'any 1855 va redactar la *Ley de desamortizaciones* de l'any 1855 que va ser l'expropiació de propietats comunals més gran que mai ha vist aquest país ni cap altre.²⁹

²⁹ L'expropiació del comunal francès es pot considerar major a l'espanyola, comparar quina de les dues va estar més gran donaria prou treball per fer un treball propi.

1.8. El comunal avui

En l'actualitat el comunal està degradat, a la península, entre 3,5 i 5 milions d'hectàrees són propietat comunal, aquest nombre a primera vista pot semblar absurdament gran per a la poca importància que se li dona i com parlo d'una forma tan pessimista d'aquest, hem de tenir en compte que moltes d'aquestes propietats comunals són grans extensions de boscos o terres de molta baixa qualitat, actualment el 8,8% de la superfície agrària utilitzada (SAE) està sota règim comunal. Tot i això, aquesta xifra del 8,8% amaga una realitat complexa. En molts casos, les terres comunals no són gestionades de manera efectiva ni tenen un paper actiu dins del sistema productiu. Es tracta sovint d'espais oblidats, sense inversions ni plans de desenvolupament, condemnats a una existència marginal. El comunal ha passat de ser una peça clau en l'economia i l'organització social de les comunitats rurals a convertir-se en una mena de relíquia, tolerada més per inèrcia que per reconeixement del seu valor actual o potencial. En els cops on l'ajuntament no s'apropia del comunal del municipi, de vegades són alguns veïns impulsats per la mentalitat materialista actual que busquen un benefici personal en lloc del comú, casos com per exemple un sol veí fa servir grans extensions de terra per a crear una granja ovina o similars. Aquest mal ús del comunal porta justament les mateixes conseqüències que la seva desaparició, la propietat i la riquesa de la zona en lloc d'estar distribuïda es concentra en una sola mà.

El que més afecta el comunal actual al nostre entendre no és pròpiament el fet que no en quedi, sinó que l'existència dels consells oberts és encara més reduïda, aquest és, de fet, un dels grans problemes: el comunal no pot funcionar si no hi ha una comunitat que el gestiona de manera col·lectiva i democràtica (democràcia directa). I aquí és on entren en joc els consells oberts, aquelles assemblees de veïns que antigament decidien com s'havien d'aprofitar les terres, els boscos, l'aigua, els pasturatges comuns i altres mitjans de producció. Sense aquests espais de presa de decisions col·lectiva, el comunal perd el seu sentit més profund: no es tracta només de la propietat compartida, sinó de la gestió compartida.

Avui dia, amb l'envelliment de la població rural, la despoblació i una societat cada cop més individualista i desvinculada del territori, el model comunal queda

desactivat, com una eina antiga oblidada en un racó. Moltes persones que viuen en pobles ni tan sols saben que tenen terres comunals, i quan ho saben, sovint les lloguen a empreses, particulars sense cap debat col·lectiu o decideixen que l'ajuntament del poble s'encarregui. Altres vegades, aquestes terres són simplement ignorades, sense ús i manteniment, convertint-se en espais erms o en risc d'abandonament.

Tanmateix, no tot està perdut. En alguns punts del territori, especialment on hi ha moviments rurals actius o iniciatives amb una visió més comunitària, el comunal està ressorgint com una alternativa viable i justa. Hi ha exemples de recuperació de terres per a usos agroecològics, ramaderia extensiva sostenible, projectes de silvicultura o fins i tot iniciatives culturals i educatives que valoren aquests espais.

Recuperar el comunal és una d'aquestes iniciatives amb l'objectiu de rescatar el comunal, vam tenir l'oportunitat de tenir contacte directe gràcies al nostre tutor, l'Antonio que ens va facilitar una entrevista amb Félix Rodrigo Mora.

El comunal pot tornar a tenir un paper central en la lluita contra la despoblació i la concentració de terres. Però per fer-ho, cal tornar a posar la comunitat al centre, recuperar la memòria col·lectiva i retornar a formes d'autogovern basades en democràcia directa com eren els consells oberts. El comunal no és només un record del passat rural i una excepció només present en zones com Navarra o el País Basc, al nostre entendre pot ser també una clau de futur si sabem reactivar-lo des de la justícia i la sobirania local.

1.9. Valor dels béns desamortitzats

Tot i que trobar el valor dels béns desamortitzats per l'estat durant el segle XIX i XX és molt ambiciós, ja que per tal d'aconseguir el nombre exacte hauríem de mirar el registre de cada una de les subhastes. Tot i això, hi ha una dada la qual sí que hem aconseguit i ajuda a aproximar el valor pel qual es van vendre una part de les propietats que es van subhastar. Només dotze anys després de la llei de

desamortitzacions de l'any 1855 ja s'havien venut 198 523 finques rústiques i 27 442 urbanes.

Entre l'any 1855 i l'any 1895 l'estat va ingressar 7.856.000.000 de reals producte de les subhastes fetes de les propietats majorment comunals. Aquesta dada, per si sola, no proporciona cap informació rellevant, ja que no permet determinar si la quantitat és elevada o reduïda perquè avui en dia no podem fer servir aquesta moneda per realitzar intercanvis, per això per tal de fer una aproximació hem decidit fer servir l'or com a referent.

Això ens crea un problema, amb aquesta quantitat de reals quant or podríem haver adquirit a finals del segle XIX? Hem de transformar aquests reals a una moneda que estigui feta d'or i tingués una conversió clara³⁰, això ens porta als escuts espanyols, els escuts espanyols es van començar a encunyar durant el regnat de Carles I d'Espanya a Barcelona l'any 1520, però no va ser fins al regnat de Felip II d'Espanya que aquesta moneda es va tornar la unitat monetària principal de l'Imperi Espanyol, els escut d'or es va encunyar entre els anys 1520 i l'any 1833, més endavant es van encunyar els escuts de plata o també coneguts com a segons escuts³¹, aquests escuts es van encunyar entre els anys 1865 i els anys 1868, aquesta unitat monetària tenia una conversió clara amb els reals espanyols a l'època que nosaltres ens interessa.

Una moneda d'un escut tenia una equivalència de 40 reals en aquesta època i una moneda de 10 escuts tenia una equivalència de 400 reals per moneda de 10 escuts. Aquesta moneda estava feta d'or pur i pesava 8,35 grams. Gràcies a aquesta informació podem convertir els reals aconseguits entre 1855 i l'any 1895 a una moneda que val el seu pes en or amb la següent conversió:

$$nre. \text{ de monedes de 10 escuts} = \frac{10 \text{ escut}}{400 \text{ reals}} \cdot \frac{x}{7.856.000.000 \text{ reals}} = 19.640.000 \text{ monedes de 10 escuts}$$

Ara multipliquem el nombre de monedes pel pes d'aquesta, 8,35 g.

³⁰ No es tracta de l'únic mètode vàlid per valorar aquesta moneda en termes actuals, ja que també es podria establir una comparació amb la quantitat de béns i productes que era possible adquirir amb aquesta suma en l'època. Tanmateix, hem optat per prendre com a referència l'or, atès que al llarg de la història ha estat utilitzat com a patró de valor en pràcticament totes les cultures.

³¹Encara que se'ls diu escuts de plata, també n'hi havia de coure i d'or.

$$\text{Grams d'or} = \frac{1 \text{ moneda}}{8,35 \text{ grams d'or}} \cdot \frac{19.640.000 \text{ monedes}}{x} = 163.994.000 \text{ grams d'or}$$

Per tal d'aconseguir el valor en euros d'aquestes monedes d'or només hem de calcular el valor actual d'un gram d'or en el mercat de valors. Avui a dia 27 d'agost de l'any 2025 l'or cotitza a 93,84 euros el gram, amb una multiplicació simple podem veure el valor aproximat dels béns desamortitzats.

$$\text{Euros} = 163.994.000 \cdot 93,84 = 15.389.196.960 \text{ euros}$$

Aquests béns es van subhastar per un valor actual major a quinze mil milions d'euros, he fet servir l'or com a referència, ja que considero que la seva estabilitat i la seva universalitat permeten visualitzar el valor aproximat dels béns desamortitzats.

Hem de tenir en compte que aquesta xifra només consten una quantitat del total dels béns desamortitzats i que tant per la mateixa naturalesa de la subhasta aquests béns es van estar subhastats per un valor molt més baix en comparació amb el seu preu just. He estat en contacte amb en Félix Rodrigo Mora a través d'una sèrie de correus electrònics per tal de preguntar si aquesta xifra és raonable o no, tot i ser certa m'ha comentat que és inexacta, ja no només perquè la llei de desamortitzacions de l'any 1855 va continuar vigent fins a l'any 1924, i que justament aquest període que s'exclou és en el que major nombre de béns es van desamortitzar a causa del fet que Espanya al no va participar durant la Primera Guerra Mundial a través del comerç es van crear grans fortunes que es van poder permetre comprar aquests béns, sinó que posteriorment tant amb la Segona República com durant el franquisme molts béns comunals van estar expropiats per l'estat o privatitzats, presumptament alcaldes falangistes posaven al seu nom o al nom de familiars seus béns d'origen comunal al·legant que eren seus des de temps immemorials, però que mai no van tenir títol de propietat, un jutge ho acceptava i en uns temps tan moguts molts moviments van passar "desapercebuts". Avui en dia presumptament molts ajuntaments venen les propietats comunals a empreses energètiques per tal que s'utilitzi el terreny per a col·locar plaques solars entre altres i a causa de la legislació actual aquest procés és agilitzat i com la població local no

controla els béns comunals a través d'un consell obert sinó que l'ajuntament a administrar-ho per ells no ho reivindiquen.

La xifra de quinze mil milions d'euros tot i ser aclaparadora és inexacte i no reflecteix el valor real que els béns comunals aportaven a la població, els béns comunals donaven una autosuficiència i autonomia a la població que no es té en compte en aquest càlcul, tampoc es compten els béns que mai no es van posar en subhasta, els béns subhastats entre 1895 i l'any 1924, els béns presumptament privatitzats il·legítimament posteriorment durant el franquisme o tots aquells béns comunals en l'actualitat que estan sota la gestió d'entitats estatals com poden ser els ajuntaments. Per aquest motiu és molt complicat per no dir impossible calcular el valor dels béns desamortitzats al llarg dels anys, l'única forma realista de comprovar-ho seria anant a l'arxiu de cada un dels ajuntaments per tal de veure quines propietats van estar desamortitzades, posteriorment veure el valor actual d'aquestes. Aquesta recerca seria massa laboriosa fins i tot per una organització amb centenars de treballadors per no dir milers i també caldria la complicitat del mateix estat que va dur a terme aquesta desamortització, l'Estat Espanyol.

2. TREBALL DE CAMP

2.1. Sabem què va ser el comunal?

En començar la nostra investigació de la propietat comunal i la seva expropiació per part de l'estat vam aprendre des de zero, mai no havíem sentit parlar sobre la propietat comunal i la desamortització de Pascual Madoz, a l'escola ens havien parlat de la desamortització de Mendizábal, però mai no ens havien parlat de la desamortització de Pascual Madoz. Al principi no li vam donar massa importància, no som pas cap grup d'erudits ni tampoc posseïm cap classe d'omnisciència, però en començar a parlar del tema amb els nostres amics i familiars ens va sorprendre que ningú i quan diem ningú és directament cap de les persones de les quals ens feien la pregunta "Quin tema tractes al teu TDR?" no haguessin sentit mai sobre la propietat comunal. En aquell moment vam pensar que potser seria casualitat, que en ser un tema més relacionat en primera instància amb el món rural, nosaltres al viure a una gran ciutat com Terrassa la gent no hi estaria familiaritzada. Nosaltres ja no pensem igual, no és una casualitat que als centres educatius no es parli de la desamortització de Pascual Madoz, segons nosaltres la raó per la qual no se'n parla de les desamortitzacions del segle XIX és més obscura, tot i la seva importància per tal d'entendre la centralització de l'Estat espanyol durant aquest període, els posteriors conflictes i la introducció del liberalisme a la península hem de tenir en compte el comunal, les societats que creaven i com l'expropiació del mateix va crear un canvi radical en els habitants de la península Ibèrica que no es veia des de la caiguda de l'Imperi Romà.

Prèviament, ja hem comentat les conseqüències de la desaparició del comunal peninsular i com va afectar els nostres avantpassats, per això no ens detindrem massa, però quan parlem de la desamortització del comunal és impossible no comentar quins van ser els artífexs d'aquest pla de centralització estatal. El moviment il·lustrat i el liberalisme va fer desaparèixer les formes de vida tradicionals a Europa occidental allà on va posar les seves mans, no ho he comentat prèviament, però a França també durant l'edat mitjana existia la propietat comunal, allà coneguts com a *propriété communale*, *biens communaux* o *biens sectionaux*, entre altres. La seva existència era semblant per no dir idèntica a la peninsular, la

principal diferència és que l'estat francès durant la Revolució Francesa ja se'n va encarregar de tornar estatals tots aquells béns comunals un cop la revolució va triomfar i es va crear l'estat modern, la Constitució francesa de l'any 1804 també coneguda com a Codi Napoleònic a diferència de les constitucions espanyoles aquesta no reconeix la propietat comunal com legítima i d'aquesta manera el liberalisme va acabar amb el comunal francès, ja que des d'aquest moment mai no va estar reconeguda.

La nostra investigació ens ha portat a concloure que la raó principal per la qual gairebé no es parla de la propietat comunal és que aquesta desafia totalment el sistema de govern actual, present a Europa i arreu del món: les democràcies liberals basades en la democràcia representativa. Els successors dels legisladors que, mitjançant constitucions i lleis, van contribuir a la desaparició del comunal, són els mateixos que avui ocupen els escons dels parlaments dels nostres estats i continuen decidint el marc legal que ens regeix. Per aquest motiu personatges com Mendizábal són alabats i en les classes d'història explicada com una de les persones que va reduir el gran poder que tenia l'Església a Espanya i, en canvi, no es parla de Pascual Madoz, ja que reduir els drets, llibertats i autonomia de les poblacions rurals no és tan noble des d'una perspectiva actual i passada, a més a més com hem dit abans el sistema que va permetre i incentivar les desamortitzacions del comunal són el mateix que avui en dia és present al nostre estat.

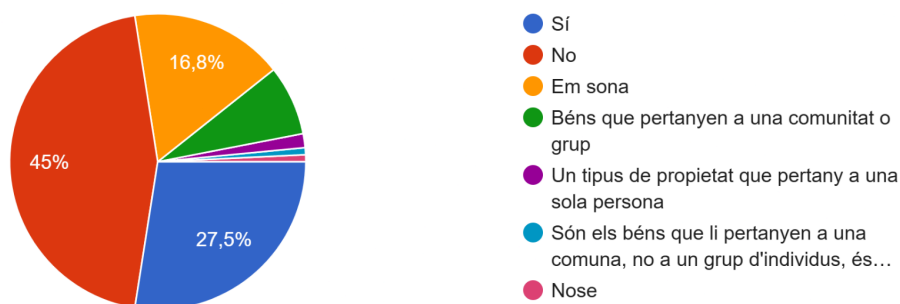
Amb l'objectiu de conèixer fins a quin punt la població està educada en relació amb el concepte de propietat comunal i els processos de desamortització, vam decidir dur a terme una enquesta mitjançant un formulari digital per tal d'arribar al màxim de persones possible. Tot i que en un primer moment partíem de la hipòtesi que la població no havia tingut mai cap contacte amb nocions com ara la propietat comunal o el consell obert, vaig acabar qüestionant si aquesta percepció no era, en realitat, una projecció de la nostra pròpia ignorància prèvia sobre el tema.

El formulari va ser respost per més de cent trenta persones, i els resultats obtinguts han resultat molt rellevants. Un total de trenta-sis participants van afirmar que sabien què era la propietat comunal i disset van afirmar tenir un familiar o conegut que havia fet ús d'un bé comunal. Tot i això, considerem que aquestes dades no

representen la realitat, ja que probablement alguns enquestats van respondre sense llegir amb atenció el qüestionari.

Saps què és la propietat comunal?

131 respostes

Aquesta hipòtesi es fonamenta en el fet que, en la pregunta oberta “*Alguna vegada has participat en activitats comunals (pasturatge compartit, ús de camins comunals, recol·lecció en muntanyes públiques, etc.)?*”, cap persona va manifestar haver-hi participat, i, les persones que van afirmar-ho van es referien majoritàriament a activitats esportives de muntanya com pot ser una bicicletada popular³². Aquesta contradicció ens porta a qüestionar fins a quin punt les trenta-sis respostes afirmatives sobre el coneixement de la propietat comunal reflecteixen realment un coneixement sòlid.³³

³² Pel que fa a aquesta pregunta del qüestionari, estarà recollida als annexos juntament amb la resta. En ser una pregunta oberta, i tenint en compte que aproximadament un terç dels enquestats eren companys meus de batxillerat, algunes de les respostes no presenten la formalitat desitjable. En cas que qualsevol persona vulgui accedir a les respostes completes del formulari, igual que amb les entrevistes, puc facilitar l'arxiu original.

³³ A l'hora de plantejar les mateixes preguntes de manera presencial, les respostes van ser completament diferents. Pot ser una coincidència, o bé el resultat de viure en una gran ciutat on el passat comunal ja fa temps que ha estat oblidat. En qualsevol cas, el fet és que, en les enquestes presencials, els participants admetien no tenir coneixement sobre què és el comunal.

2.2. Entrevista a Joan Pedragosa (Pol Font)

Durant les vacances de Nadal vam tenir l'oportunitat gràcies al nostre tutor l'Antonio d'entrevistar a Joan Pedragosa, en Joan té una pàgina web que tracta el comunal, la seva desamortització i tot el referent³⁴. En Joan també fa servir les xarxes socials per a fer arribar el concepte de comunal a un públic més gran, a part de la pàgina web fan servir; Telegram, YouTube, Instagram, Facebook i Twitter (ara X).

Gràcies a la nostra conversa amb el Joan³⁵ vam poder confirmar aprendre molt sobre el comunal i en ell podem veure l'exemple d'una persona que es dedica a difondre el comunal a través de les xarxes socials.

No podem parlar massa més d'en Joan, ja que no sabem res d'ell, de fet dubto ara que el seu nom real és Joan, a les xarxes socials ara apareix sota el nom Pol Font tot i que a mi se'm va presentar com a Joan Pedragosa, per aquest motiu jo no vull parlar més d'ell, perquè considerem que no podem fiar-nos d'una persona que no podem confirmar la seva identitat real.

Tot i això, la feina que fa en Joan i els seus companys a l'hora de difondre informació del comunal i tot el referent és d'agrair ja que ho fan amb una passió real, per aquest motiu hem decidit afegir-los dins del treball, perquè considerem que la feina que fan difonent la història del comunal és important.

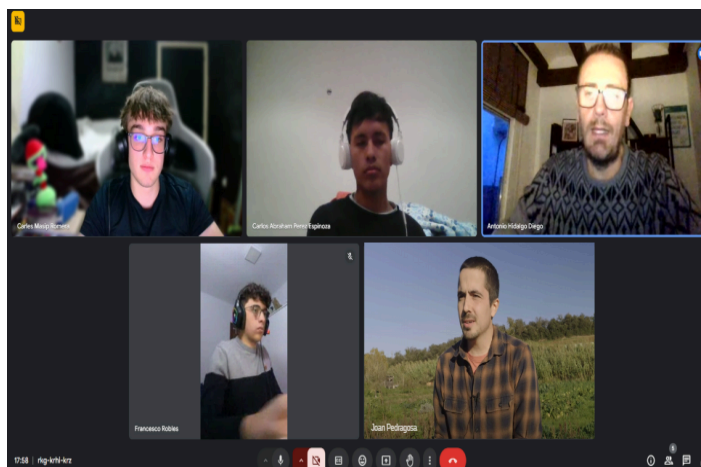

Figura XII. Foto feta pel Francesco de la videotrucada amb Joan Pedragosa i el nostre tutor, l'Antonio.

³⁴ La pàgina web d'en Joan és: <https://reconstruirelcomunal.suportmutu.org/>

³⁵ Als annexos resumim l'entrevista amb en Joan.

2.3. Entrevista a Félix Rodrigo Mora

Gràcies novament al nostre tutor, l'Antonio, vam tenir la sort d'entrevistar una altra persona experta en el comunal peninsular. En aquest cas, es tracta del senyor Félix Rodrigo Mora. Abans d'explicar la nostra experiència durant l'entrevista amb ell, m'agradaria fer una breu biografia del senyor Félix.

En Félix Rodrigo Mora va néixer a Sòria l'any 1951. És escriptor, historiador i filòsof polític autodidacte. Des de fa gairebé dues dècades ha dedicat bona part de la seva vida a reivindicar el comunal, tot defensant la seva importància històrica i la seva vigència com a model social. La seva trajectòria no s'ha desenvolupat de manera habitual, sinó a través de l'estudi independent i una participació activa en lluites socials, polítiques i culturals.³⁶

En Félix ha publicat nombrosos llibres i articles en què tracta temes diversos com la història medieval, la ruralitat, la democràcia, la tecnologia, la moral, l'educació o la crítica a certs hàbits socials, com l'alcoholisme. Principalment, nosaltres estem interessats en els seus llibres i articles publicats referents a les societats comunals medievals.

Més enllà d'escriure llibres i redactar articles, en Félix ha donat nombroses conferències i ha participat en debats per tot el país, sempre amb la voluntat de generar reflexió crítica i de recuperar pràctiques comunals oblidades. La seva manera de veure el món parteix d'una experiència vital intensa, de l'esforç personal i de la convicció que el coneixement ha de servir per transformar la realitat.

Gran part d'aquest treball que presentem està construït a partir de l'entrevista que vam poder fer-li personalment, així com de la lectura dels seus llibres i articles. Aquesta experiència ens ha permès conèixer de primera mà no només les seves idees, sinó també la passió i el compromís amb què les defensa.

La nostra entrevista amb en Félix està transcrita en els annexos, s'ha de tenir en compte que vam tenir la sort de parlar amb ell durant més de dues hores, puc compartir l'àudio gravat si es considera necessari.

³⁶ Pàgina web d'en Félix: <https://www.recuperarelcomunal.net/>

Figura XIII. Foto feta per l'Antonio de la xerrada amb en Félix.

3. CONCLUSIONS

Abans de comentar les conclusions a les quals hem arribat en la nostra recerca ens agradaria comentar tant les complicacions que ens hem trobat en el camí com el que ens ha ajudat a realitzar la recerca. Pel que fa a les complicacions, la principal és la poca informació que hi ha entorn del comunal a internet, especialment a plataformes de contingut en forma de documental o vídeo, un dels grans canvis que vam adoptar per tal de fer el treball possible va estar la lectura de llibres tant d'origen català o castellà com estrangers, les dues lectures més importants en què bona part d'aquest treball es fonamenta són *El comú català, la història dels que no surten a la història* de l'autor David Algarra i *La invención de la Edad Media* de l'autor francès Jacques Heers, les lectures en aquest cas han estat essencials, ja que al final aquest treball consisteix a unificar la informació obtinguda tant de llibres com d'articles en línia específics per tal de confirmar la nostra hipòtesi. També hem de comentar la sort que hem tingut amb els tutors, el primer tutor que vam tenir, l'Antonio Hidalgo ens va ajudar a aconseguir entrevistes tant a través de videotrucada com portant-nos en cotxe a tenir una xerrada amb en Félix Rodrigo Mora, també hem d'agrair l'altre tutor que hem tingut en el TDR, en Jordi Marco, teníem por al principi que el tutor que ens puntués el treball mai no hagués sentit a parlar del comunal, en canvi, vam tenir la sort de trobar-nos amb una persona que tenia més coneixements que nosaltres a la matèria. Hem d'admetre que vam tenir molta sort en tenir tutors que s'involucressin tant i ens ajudessin tant a l'hora de fer el treball de recerca.

Aquest treball ens ha aportat grans coneixements acadèmics, ha transformat profundament la nostra manera de veure l'edat mitjana i entendre el comunal, la seva desamortització i els processos centralitzadors que hi havia al darrere. El nostre enteniment actual de la història peninsular i la de Catalunya és totalment diferent de la que teníem prèviament a realitzar la nostra recerca. Ens resulta impossible afirmar, en sentit jurídic estricte, que la desamortització del comunal fos un robatori, ja que va ser un procés emparat per lleis aprovades i executades pels governs de l'època. Tot i que socialment i econòmicament molts la van viure com un espoli, el terme "robatori" implica una il·legalitat o clandestinitat que no es correspon amb la naturalesa legal d'aquelles mesures, la desamortització del comunal va ser, en essència, un robatori al poble: es van expropiar terres i mitjans de producció que

durant segles havien garantit la subsistència col·lectiva i es van lliurar a mans privades. No va ser un robatori clandestí ni il·lícit, sinó un robatori legalitzat, dut a terme a plena llum del dia amb el segell de l'Estat, que va convertir en llei la pèrdua del que era de tots. En aquest sentit, no podem considerar la desamortització del comunal el robatori més gran de la història, ja que aquest procés es va replicar amb més gravetat a països com França, però sí que podem considerar-lo el robatori més gran de la nostra història.

Aquest treball també explora com el comunal va ser esborrat de la història, especialment a Catalunya, on la seva presència ha quedat pràcticament invisible malgrat haver estat clau en l'organització col·lectiva de terres, boscos, aigües, diversos recursos naturals i mitjans de producció durant segles; processos com les desamortitzacions, la consolidació de l'Estat liberal i la industrialització en van afavorir la desaparició, i la historiografia dominant, centrada en el progrés econòmic i polític, n'ha silenciat la memòria, tot i que recuperar-la ens ajuda a poder reclamar el comunal novament. Tot i això, considerem que la societat actual tant la catalana com a escala nacional és incompatible amb les formes de vida comunals, el materialisme i relativisme moral que avui en dia ja no només predomina a Espanya sinó a la majoria d'Europa és totalment antitètic als valors necessaris per conviure en una societat comunal, la responsabilitat col·lectiva, la solidaritat i un cert grau d'absolutisme moral i idealisme són indispensables per tal d'arribar a una societat comunal funcional.

Agraïments

Per acabar, ens agradaria agrair a aquelles persones que ens han ajudat a fer possible la nostra recerca o ens han animat a continuar endavant.

Ens agradaria agrair al nostre primer tutor del TDR i professor d'història del món contemporani de primer de batxillerat, l'Antonio Hidalgo, ell no només ens ha ensenyat gran part del que sabem del comunal sinó que també s'ha implicat molt en el nostre treball i no haguéssim volgut cap altre professor per haver estat en la posició de tutor del TDR, sempre estarem agraïts per l'ajuda que ens ha donat al llarg d'aquests mesos.

Ens agradaria agrair molt a en Félix Rodrigo Mora, no només ens va tractar fenomenal en l'entrevista que vam fer-li, és una persona molt familiar i col·laborativa, sempre agraïrem que quan vam tenir dubtes de com continuar amb el treball de recerca vam contactar amb nosaltres amb ell a través de correu i va resoldre els nostres dubtes.

Agraïm al nostre nou tutor del TDR, en Jordi Marco l'interès que ha mostrat pel nostre treball i les recomanacions que ens ha donat per tal de millorar-lo.

També hem d'agrair a totes les persones que han participat en l'enquesta que hem fet per tal de veure quin és el coneixement que té la població del comunal peninsular.

Finalment, cadascun agraïm a les nostres respectives famílies per l'interès i ajuda demostrada al llarg del temps que hem estat realitzant la nostra recerca.

Bibliografia i webgrafia

Ara Andorra. «L'abstenció a les comunals creix un 141% respecte del 2009» [en línia]. 6 de Març de 2020.

https://www.ara.ad/societat/abstencio-comunals-creix-respecte-del_1_1090440.html

[Consulta: 14/06/2025].

Algarra Bascón, David. *El comú català. La història dels que no surten a la història*. 1a ed., El taller (Barcelona), 2015, 299p, ISBN: 978-84-608-3126-6.

Fayanás Escuer, Edmundo «Desamortización de Madoz (1854-1856)» [en línia]. 7 de Febrer de 2021.

<https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/desamortizacion-madoz-1854-1856/20210207102413184292.html>

[Consulta: 15/06/2025].

Heers, Jacques. *La invención de la edad media*. 1a ed., Editorial Crítica, S.L., Còrsega, 270, 08008 Barcelona, 1995, 292p, ISBN: 84-8432-032-4.

Enciclopèdia catalana. «desamortització» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/desamortitzacio>>

[Consulta: 18/06/2025].

Enciclopèdia catalana. «Gaspar Melchor María de Jovellanos y Ramírez» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/diccionari-dhistoriografia-catalana/gaspar-melchor-maria-de-jovellanos-y-ramirez>> [Consulta: 21/06/2025].

Enciclopèdia oberta (wikipedia). «Gaspar Melchor de Jovellanos (Goya)» [en línia].<[https://es.wikipedia.org/wiki/Gaspar_Melchor_de_Jovellanos_\(Goya\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Gaspar_Melchor_de_Jovellanos_(Goya))>

[Consulta: 24/06/2025].

Enciclopèdia catalana. «bé comunal» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/be-comunal>> [Consulta: 25/06/2025].

Enciclopèdia oberta (wikipedia). «Desamortización española» [en línia].<https://es.wikipedia.org/wiki/Desamortizaci%C3%B3n_espa%C3%B1ola>

[Consulta: 27/06/2025].

Calvo, Mariano i Luz Gonzalez, Mari. «Bicentenario de Prim (1814-2014): Las huellas toledanas de un general de leyenda» [en línia]. 25 de Maig de 2014.

<<https://www.abc.es/toledo/ciudad/20140625/abci-huellas-toledanas-general-leyenda-201406251223.html>>

[Consulta: 29/06/2025].

Ramon de los Santos, Javier. «Yeste: la tragedia que provocó la Guerra Civil (Albacete)» [en línia]. 8 d'Abril de 2017. <<https://lugaresconhistoria.com/yeste-albacete>> [Consulta: 2/07/2025].

Enciclopèdia catalana. «bagauda» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/bagauda>> [Consulta: 03/07/2025].

Enciclopèdia catalana. «Els visigots intervenen novament a la Península contra bagaudes i sueus» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/cronologia/els-visigots-intervenien-novament-la-peninsula-contra-bagaudes-i-sueus>> [Consulta: 05/07/2025].

Enciclopèdia catalana. «La baixa romanitat i l'etapa visigòtica» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/historia.-politica-societat-i-cultura-dels-paisos-catalans/la-baixa-romanitat-i-letapa-visigotica>> [Consulta: 06/07/2025].

Enciclopèdia catalana. «Ilerda és destruïda per incursions de sueus i bagaudes» [en línia].

<<https://www.enciclopedia.cat/cronologia/ilerda-es-destruida-incursions-de-sueus-i-bagaudes>> [Consulta: 08/07/2025].

Fradera, Josep Maria. *Cultura nacional en una sociedad dividida. Cataluña, 1836-1868*. 1a ed., Marcial Pons, Ediciones de historia, S.A., San Sotero, 6, 28037 Madrid, 1992, 309p, ISBN: 84-95379-50-3.

Van den Brule, Álvaro. «La desamortización de Madoz, la gran olvidada» [en línia]. 31 d'Octubre de 2020.

<https://www.elconfidencial.com/alma-corazon-vida/2020-10-31/la-desamortizacion-de-madoz_2813143/> [Consulta: 09/07/2025].

Instituto nacional de estadística (INE) (Població de Barcelona segle XIX) [en línia].

<<https://www.ine.es/intercensal/intercensal.do?jsessionid=4AD97D47E602DD08958921A44607DBAE.intercensal03?search=1&error1=Debe+introducir+un+nombre+de+municipio.&error2=Debe+introducir+al+menos+3+caracteres.&cmbTipoBusq=0&textoMunicipio=Barcelona&btnBuscarDenom=Consultar+selecci%C3%B3n>> [Consulta: 12/07/2025].

Altuna Enzunza, Aitzol. «El colectivismo en baskonia» [en línia]. 6 de Juny de 2024.
<<https://lehoinabarra.blogspot.com/2024/06/el-colectivismo-en-baskonia.html>>
[Consulta: 15/07/2025].

Comú d'Andorra (pàgina web oficial). [en línia].<<https://www.andorralavella.ad/>>
[Consulta: 16/07/2025].

Enciclopèdia oberta (wikipedia). «Tor (Alins)» [en línia].<[https://es.wikipedia.org/wiki/Tor_\(Alins\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Tor_(Alins))> [Consulta: 17/07/2025].

Enciclopèdia oberta (wikipedia). «Guerras carlistas» [en línia].<https://es.wikipedia.org/wiki/Guerras_carlistas> [Consulta: 18/07/2025].

Prieto, Gonzalo. «La evolución del mapa de Barcelona a través de los siglos» [en línia].
30 de Maig de 2017
<<https://www.geografiainfinita.com/2017/05/la-evolucion-de-barcelona-a-traves-de-los-mapas/>> [Consulta: 19/07/2025].

Berenguer, Arnau. «El carlismo (1ªparte): desde la Primera Guerra carlista hasta la II República» [en línia].
24 d'Abril de 2018
<<https://www.geografiainfinita.com/2017/05/la-evolucion-de-barcelona-a-traves-de-los-mapas/>> [Consulta: 20/07/2025].

Enciclopèdia oberta (wikipedia). «Urbanisme de Barcelona» [en línia].<https://ca.wikipedia.org/wiki/Urbanisme_de_Barcelona> [Consulta: 24/07/2025].

Alvarez, Juan Ignacio. «Solo el 6,1% de las mujeres son terratenientes en España, la mitad que los hombres » [en línia]. 8 de Març de 2024
<<https://www.eleconomista.es/economia/noticias/12710006/03/24/solo-el-61-de-las-mujeres-son-terratenientes-en-espana-la-mitad-que-los-hombres.html>> [Consulta: 28/07/2025].

Annexos

ANNEX 1 - ENTREVISTA A FÉLIX RODRIGO MORA (transcripció)

Carles: El comunal no puede existir sin concejo abierto no? ¿Qué piensas del hecho de que solo los pueblos que tienen menos de 100 habitantes no pueden tener un concejo abierto? Esto no imposibilita la gestión del comunal?

Félix: Concejo abierto, pues ahí hay un lío, porque en realidad sólo a través del concejo abierto se gestiona el comunal, porque cómo se organizan los vecinos, si los vecinos no se organizan, entonces tiene que intervenir el ayuntamiento, pero entonces la ley de base del régimen local que dice que el comunal pertenece a los vecinos, no al ayuntamiento, pues ya entra en quiebra (el sistema). No sé si estoy siguiendo mi razonamiento, o sea, conclusión, todos los pueblos con independencia del número de habitantes deben de tener concejo abierto si así lo decidiera la mayoría de la población. La restricción de solo hasta 100 es arbitraria, y entra en contradicción con otras leyes.

Carles: Eso fue lo que marcó la Constitución.

Félix: Sí, con la ley de base del régimen local que dice que solo los vecinos son lo que concierne al comunal, pero cómo se organizan los vecinos, allí no se cita al ayuntamiento, el ayuntamiento no tiene que existir. Una de las cosas que quiero hacer en el próximo año es sacar a la luz todo este galimatías en algún texto, para que se vea cómo incurren en contradicción, lo cual es normal, las leyes están tan mal hechas generalmente, aparte de que yo no las respeto, no tengo que respetar leyes idiotas, pero que están en contradicción entre ellas mismas.

Carles: Sí, pero allí, por ejemplo, en la Vall d'Aran, los pueblos pequeños los gestiona el pueblo más grande, más cercano, por ejemplo.

Félix: No sé por qué hay esa dinámica, como hay tantos pueblos dispersos, por ejemplo, la parte de Huesca, la parte tocando el pirineo catalán, "Castanesa" y

compañía, hay muchos pueblos de alrededor que los gestiona un pueblo un poco más grande, que es “Montanuy” en este caso, y eso yo cuando me lo dijeron, yo dije: ¿Qué tiene que ver el ayuntamiento de Montanuy con estos pueblos de alrededor? Y encima esos ayuntamientos van haciendo, van como abarcando todo lo que pueden. Bueno, en esos casos es porque hay lo que se llama una villa cabecera y un conjunto de aldeas, y eso sí es una institución que existe desde hace milenios, es la villa y luego las aldeas alrededor, por ejemplo, en el Baztán, está la villa cabecera y las 16 aldeas del valle, que se llama Elizondo la Villa, eso es lo que se llama la Junta del Valle, la Junta del Valle son, o deberían ser dos portavoces por aldea y cuatro o cinco por la villa cabecera, entonces eso es la Junta del Valle, y si son 16 aldeas, pues serían 32, más cuatro, pues serían 36, y la reunión de esas personas forma la Junta del Valle. Esos son acuerdos, vamos a ver, el Comunal es muy “polifacético” y a veces bastante confuso, porque al ser cuestiones de tipo local, pues cada localidad lo ha hecho como ha querido, hay una idea general del Comunal, pero luego muchas manifestaciones concretas. Entonces en muchos valles del Pirineo es así, hay las aldeas chiquititas y luego el pueblo, pero hay que ver, la Junta del Valle no es el Ayuntamiento, el Ayuntamiento no tiene por qué estar.

Carles: Pero dices que no es legal? Que no es legal su intervención, la del Ayuntamiento?

Félix: Claro. Sí, del Ayuntamiento. No es legal. Los ayuntamientos aparecen mucho después de la existencia de las asambleas y de los concejos. Los ayuntamientos se empiezan a constituir en el siglo XV, XVI, y las asambleas, pues muchas de ellas en el siglo VI. Se introduce como un poder doble, el poder del Ayuntamiento y el poder del Concejo. Eso ya aparece en los documentos antiguos, por ejemplo, en algunos documentos medievales se cita el Consilium y el Palatium. Consilium es el Consejo y el Palatium es la autoridad del rey que se manifiesta como Ayuntamiento.

Consilium, Palatium, en latín. Los documentos medievales hasta el siglo XIV son en latín. Si queréis extender el comunal, tened en cuenta que es un asunto bastante complicado, porque hay muchas variaciones locales, muchas realidades confusas, y muchas tierras que están ahí abandonadas y no se sabe si son comunales, si son del Ayuntamiento. Hay un alto porcentaje de tierras, sobre todo las tierras que no tienen valor comercial. El alto de la montaña, que es pedregosa, ya no hay ganado,

no hay árboles, pero últimamente se están valorizando por los aerogeneradores. Inmediatamente, ¡guau! Aquí nos pagan tanto por poner aerogeneradores. ¿De quién son estas tierras? Pero hace 15 años no eran de nadie, ni nadie se interesaba por ellas.

Carles: Claro, pero en el propio Pirineo pasa eso, porque yo tengo entendido, claro, porque yo quiero llegar ahora al origen de los bienes comunales aquí en la península, y tengo entendido que el origen es más bien en la zona de los Pirineos, porque ahí se hicieron fuertes los bagaudas, las revoluciones bagaudas, los bagaudas vascones. Entonces, incluso en el propio Pirineo, que es donde se originó el derecho pirenaico, que es como tengo entendido que le llaman en Navarra, al Comunal, al Derecho consuetudinario. Incluso ahí se ha llegado a degenerar el Comunal.

Félix: Sí, claro. Hoy lo que tenemos es simplemente Comunal degenerado y Moribundo, un Comunal que ya está en su fase final. Claro. Eso hay que tenerlo en cuenta, y se manifiesta en su fase final por muchas cuestiones, está rodeado de los mecanismos del capitalismo, todo lo que produce hay que llevarlo al mercado. El otro día hablaba con un amigo, que además lee mis libros, que es pastor de vacuno, en Sangüesa, él tiene ganado vacuno de carne, de tierras comunales, él no les da pienso a los ganados, que es lo mejor. El ganado que sólo se alimenta de hierba, la calidad de ese ganado y de su carne es la mejor. Un gourmet o un tío así lo nota rápidamente, hasta yo que no soy nada gourmet lo noto. Él tiene que vender sus vacas y sus chotos en un mercado, y ese mercado es un mercado capitalista, que ya no es el sistema antiguo donde el ganado lo intercambiaba por productos, por ejemplo, por sal, por hierro... Él no, pero mucha gente cree que los bienes comunales le dan para hacerse rico. Por ejemplo, en Bastán tienen un problema, porque dos o tres vecinos se están metiendo muchas más cabezas de ganado de lo adecuado, porque la PAC te da dinero por cada cabeza, entonces si un señor en vez de tener 40 tiene 400, pues se ingresa un montón de dinero. Y eso antes no sucedía, porque no había un interés por hacer negocio, incluso hace 100 años, ahora sí. Entonces la obsesión por el dinero es anti comunal. Y en cuanto pueda, ese señor está buscando las maneras, por ejemplo, de comprar al gobierno foral de Navarra las tierras esas.

Carles: ¿Y no usaban ningún tipo de dinero?

Félix: Generalmente no, dinero total no. Había algo que se llamaba el dinero de cuentas, que no era real, no era existente. Un número como una hoja de cálculo de sumas y restas entre ellos. El dinero de cuentas ha sido muy común en la historia. ¿Sabes lo que es el dinero de cuentas?

Francesco: No, la verdad es que no.

Carles: Pero yo tengo entendido, que en el pasado, en todas las ciudades, no había un gran banco central que básicamente acuñaba monedas, entonces tengo entendido que había propias... no sé... cómo se dice en castellano, pero como...

Félix: Dilo en catalán.

Carles: Tampoco me sale, hacían monedas., acuñaban. Exacto, acuñaban monedas, pero ¿cómo se dice el sitio donde acuñaban monedas? Bueno, una ceca que acuñaban monedas, y luego también actuaban como bancos, también te las guardaban.

Félix: Claro, en el pasado podías acuñar tu propia moneda y valía lo que pesaba, ya sea plata, oro, cobre y bronce. Y estas monedas no llegaban tanto a los pueblos, sino que estaban en las ciudades y se usaban para el comercio. En cambio, en los pueblos, claro, usaban el trueque, porque tampoco había, no guardaban un baúl con monedas, y tampoco era práctico.

Carles: O sea, quizás por un vídeo tuyo que vi, comentaste que sí que tenían, pero que las usaban sobre todo cuando había ferias, y si venía algún mercader con alguna cosa.

Félix: Bueno, había otras monedas, por ejemplo, una moneda usada era la sal. Claro. Eran monedas con utilidad, lingotes de hierro a veces, tenían un lingote y eso tenía un valor. Pero lo que son monedas como las conocemos... Las monedas

acuñadas son más tradicionales. Es una institución estatal, un rey que impone su moneda, y luego establece una lectura, que pone su nombre, rey tal, emperador cual. En el pasado había muchas formas de dinero. Otra forma de dinero no material era el tiempo de trabajo para el intercambio. Esto era de cálculo, eran monedas de cálculo en realidad. Si alguien había ayudado a alguien durante cinco horas, pues cada hora de trabajo era una unidad monetaria.

Francesco:: ¿El dinero de cuentas qué es?

Félix: El dinero de cuentas es solo un sistema de cálculo, monedas que no son reales. El dinero de cuentas se establecía, decía, esto vale cien... ¿Como si fuera el garbanzo o cualquier otra cosa? Es que no era físico, era solo dinero de cuentas. Si algo valía cien unidades de un dinero de cuentas, y otra cosa valía doscientas unidades, pues de lo que valía doscientas, tenía que intercambiarse en proporción de dos a uno.

Carles: Pero se usaban muchas formas para que se cumpliera el principio del intercambio equitativo.

Félix: El dinero este sólo pretendía una cosa, que uno recibiera tanto como daba. Puede ser complicado , porque estábamos acostumbrados al dinero actual, pero antaño esto se usaba con mucha facilidad. La sal... En algún sitio incluso se utilizaban las nueces como dinero, pero no una nuez, sino una caja de nueces.

Francesco: Tengo una pregunta aquí, ¿qué representan los comunes en nuestra historia? Pero también me doy cuenta que, al estar borrados, tampoco representan demasiado, porque tienen una importancia enorme. Pero tú le vas a una persona a la calle y le hablas del tema, no sé si se siente representado él.

Carles: Sobre todo aquí en Cataluña, tenemos la percepción, o al menos me da a mí, porque yo nunca había oído este tema, que aquí es como la tierra de los burgueses, donde todos tienen un pasado burgués y hacían negocios, todo el mundo se dedicaba a los negocios, trabajaba en fábricas desde hace dos mil años.

Lo cual, claro, lo considero absurdo, porque no hay una historia que me hayan contado más allá de la revolución industrial de mi tierra.

Félix: Bueno, el comunal de Cataluña ha sido muy importante, a veces agarra partes, por Francia, como Roja de la Altamira y cosas así. Lo que pasa es que se ha ocultado, para todos los pueblos ibéricos se ha ocultado. Ahí tiene que venir un autor extranjero, que es David Basbert, que dice que no es posible presentar una historia exacta de los pueblos ibéricos ocultando el comunal. Ahora los historiadores oficiales tienen un problema, cómo lo encajan, porque ya estamos haciendo mucha presión, ya no pueden seguir ocultándolo como hasta ahora. En realidad, David Basbert murió hace dos años, o sea, sus libros son de hace 30 años. Él vino aquí, se realizó cómo se hacen historias en el comunal, y se volvió a su país, dejó dos libros y tres artículos solo publicados. Él es un historiador de la ruralidad.

Antonio: ¿Habéis apuntado el nombre? Aquí hay una historiadora, por si queréis mirarlo, que se llama Rosa COnghost, que dice lo mismo, que la historia de Cataluña no se puede entender sin el comunal. Pero la Rosa Congost le hizo una faena muy gorda a David Algarra, o sea, que ya últimamente ni la citaba, porque quedó muy mal con él. Rosa Congost.

Carles: ¿Qué le hizo?

Félix: El libro de David se ha difundido mucho. Entonces le llamó alguien y le dijo: “mira, yo estoy haciendo una tesis doctoral con Rosa Congost. Y entonces, cuando le he llevado el texto, como en el texto mío se cita dos o tres veces tu libro, el libro de David Algarra, Rosa Congost me ha dicho que o quito las citas o ella no me da el doctorado.”

Carles: ¿Y por qué haría eso?

Félix: Pues porque ellos consideran que es una intromisión de no profesionales, como es David, porque él es informático, o que soy yo, que no soy nada. Entonces David le afectó eso mucho, porque David es como muy buena persona. David es de estas personas que piensan que el mal no existe. Entonces cuando se encuentra

con el mal así, se desmorona. Se despierta de la pesadilla. Cuando me lo contó, yo pensé que lloraba. Y claro, pues es así. Entonces el que hacía la tesis doctoral lo que hizo fue quitar las citas de David para que la señora Rosa le admitiera, porque él no podía seguir más tiempo haciendo su tesis doctoral, que se la pagaban sus padres y tal. Y así que quito la cita, así de mal. Por lo tanto, aunque es verdad que Rosa Congost defiende que la historia de Cataluña es la historia del comunal, en gran medida, pero luego hacen guardadas como estas. Y las hacen continuamente, en este caso, porque el chico tuvo la honradez de llamar a David y contárselo. Pero yo muchas veces me doy cuenta de que cogen un tema, a lo mejor me copian una frase completa mía, pero ni me citan ni nada. Ahí está la frase. No tienen ni siquiera esa decencia de poner una cita a pie de página diciendo dónde la han sacado. Eso es muy común, ¿no? Como nosotros somos un sector débil, porque no tenemos poder académico, pues abusan de nosotros. Y a David eso le afectó mucho. Pero al mismo tiempo, esta señora Rosa, ella tiene un estudio, vamos a ver, sobre una comarca entre Barcelona y Girona. Ella ha estudiado cómo allí se da la privatización del comunal en el siglo XIX. ¿Cómo se llama esa comarca? Comarca entre Girona y Barcelona.

Antonio: Osona. ¿Llagostera puede ser? Llagostera es un municipio que está al sur de Girona. Vivió mi padre en Llagostera.

Félix: Pues ella lo que hace es meterse en el archivo de allí del pueblo y buscar toda la referencia a la privatización del comunal. ¿Y a David Vázquez? Claro, es que un poco para buscar cosas al final tienes que hacer como si estuviera haciendo memoria histórica. Hay para buscar cosas muy específicas tienes que ir al ayuntamiento, pedir permiso.

Carles: Sobre todo nos lo han explicado mucho esto con el tema este de ir a buscar al ayuntamiento y a ver los libros y todo y mirar. Es algo que se hace mucho aquí en Cataluña pero se hace sobre todo prácticamente y exclusivamente por el tema del franquismo. Y en otros lados de Europa por el nazismo. Se abren y se miran ahí todas las cosas. Pero claro, que te dejen supongo que tiene que ser complicado.

Claro, porque ¿quién expropió el comunal a la gente? ¿Fue el Estado o las universidades? Depende del Estado. No puede promocionar la universidad estudios históricos que vayan en contra de la realidad actual.

Félix: Bueno, es un lío que hay ahí montado. Yo supongo que dentro de unos años la gente que hemos estudiado el comunal nos lanzaremos a... Pero me voy a sentar ahí porque está en la cara el sol.

Carles: Sí, estoy cegando prácticamente.

Félix: Vamos a ver, habrá que hacer como una ofensiva y pedir explicaciones a quien ha escrito una historia sin el comunal. Porque no tengo aquí el libro de David Algarra, sino leería la cantidad de municipios que cita en su libro con comunal y los cita unos a los otros. Hasta ahora, como nadie de hecho ha defendido el comunal han podido sobrevivir, pero ahora quizá hagamos una ofensiva en un año o dos y los obliguemos a definirse. Y a ponerse en evidencia por su mentalidad. El único que lo ha hecho, ya os digo, David Basbert, porque él era extranjero. Él era yanqui estadounidense, vino aquí, lo escribió y se fue.

Carles: ¿No hay ningún historiador español que hable del tema?

Félix: Hombre, Rafael Altamira. Rafael Altamira es Alicantino. Bueno, dice algunas cosas. Tiene un libro que se llama Historia de la propiedad comunal. Es un libro de finales del siglo XIX. Pero tampoco lo dice abiertamente y luego no ha tenido continuadores. Todo el asunto del comunal es como un lío.

Carles: Sí, es muy difuso porque yo no lo he entendido ya incluyendo al origen mismo. Porque voy a buscar y veo que los primeros textos que se cita, se comenta, la verdad es comunal, es del siglo VI, VII, VIII, los textos que lo comentan. Pero claro, los bagaudas son del siglo V. ¿Ese no? Sí, del siglo V. Y claro, tampoco puedo relacionar a los bagaudas con eso porque, claro, todo y que es la misma zona, las mismas gentes y supongo que las mismas tradiciones, pero no encuentro la relación entre los bagaudas y la propiedad comunal. ¿Es una consecuencia de lo que ellos hacen?.

Félix: En la historia europea hay una serie de puntos súper débiles que existen para que nos hablemos de los historiadores, ¿no? Hay un hecho. En el mundo romano nadie duda que era un mundo esclavista. Ustedes han visto la película Espartaco, ¿no? Y entonces aquí, para el siglo VIII, ya no hay esclavos. ¿Qué ha pasado?

Carles: Claro, la caída de Roma y el cristianismo.

Félix: Bueno, cuando Roma cae ya era católica desde hace cien años. Daos cuenta, el emperador Constantino era del año 313, ¿no? La caída de Roma da lugar a los pueblos germánicos como los visigodos, los lombardos, los francos que eran esclavistas como los romanos, ¿no? Luego, algo pasó en medio, y ese algo es la revolución altomedieval que elimina al esclavismo como forma principal aunque no total de hacer el trabajo porque el esclavismo es una forma de trabajo.

Carles: Entonces, cuando se plantea, ¿qué pasó? ¿Por qué desaparece el esclavismo en Europa occidental? El lío. No hay respuesta. A nosotros directamente no nos han explicado que pasaron los esclavos a ser siervos, básicamente. Y nos dejan ahí la pirámide con el imperio carolingio ahí explicado y como si fuera una cosa que se mantuviera durante mil años hasta que vinieron los franceses y se cambió todo. Los esclavos antiguos se llamaban siervos. La palabra esclavo es un neologismo del siglo XI.

Félix: Ah, sí, se llamaban siervos también. Espartaco no era un esclavo. La palabra, en tiempos de Espartaco, no existía. También, claro, servus. Lo que pasa es que había muchos tipos de servidumbre. Luego, a lo que se refiere a la servidumbre de la gleba... Gleba significa tierra. En las que la tierra se vendía incorporando la mano de obra que llevaba. Por ejemplo, había 20 caballos ahí de trabajo. ¿Y luego cuántos la trabajaban? 50 personas. Esos eran los siervos escritos en la tierra. Pero había otros muchos siervos que no estaban escritos en la tierra. Los que trabajaban en asistidos artesanales. Hacían, por ejemplo, ropa, telas. Los que trabajaban haciendo carbón vegetal, por ejemplo. O sea, que el asunto es complicado. Pero la palabra esclavo surge porque se capturan esclavos en el noreste de Europa. Esclavos. Entonces, cuando todos los esclavos que había eran esclavos de la etnia

eslava, entonces la palabra eslavo en su accesión latina, esclavo, pues se convierte en esclavo. Pero eso es siglo XI, siglo XII. O sea, como fuera, hay un hecho que es que ya en los documentos del siglo VIII no aparecen los esclavos. Salvo en algunas jerarquías que tenían algún esclavo doméstico. Por ejemplo, algún obispo tenía un esclavo que le limpiaba los zapatos. Cosas así. Pero el esfuerzo principal productivo ya no lo hacían los esclavos.

Carles: ¿No?

Félix: Que hubiera algún esclavo por ahí, sí. Entonces esto nunca se ha aclarado. El primero que hace observar eso es Adam Smith. En su famoso libro, La riqueza de la naciones. Que él dice algo que aquí nadie se ha querido enterar. Que dice, el único territorio del mundo donde no hay esclavos es Europa. Punto final. Lo dice así además. Porque él, claro, sabía que en la India, lo sabía porque era inglés y ya los ingleses habían llegado a la India. La pregunta es por qué. Él no hace esa investigación. Hay eso y sigue con su historia. Sin embargo, es verdad que la esclavitud es la lacra mayor que puede tener una sociedad. Donde hay esclavos, nada funciona. Es el caos. La mayor infamia que hay. Pero hay muchas formas de esclavitud. De hecho, Europa occidental se despegó económicamente del resto del mundo. Crea una tecnología superior. Tiene unas relaciones sociales superiores. Porque ha eliminado la esclavitud. Eso es lo que viene a decir Adam Smith. Adam Smith lo entiende. Que eso es bueno y lo otro es malo. Porque cuando Europa occidental empieza a hacer los grandes barcos de vela esos se usan con fines colonialistas. Pero inicialmente hacer un barco tan potente está bien, ¿no? Pero luego eso se usa. Lo usan primero los portugueses para llegar a la India y asaltar por allí los pueblos. Entonces, bueno... Por eso la historia tiene muchos elementos de ambivalencia. Hay cosas que están bien, sí, pero hay cosas que están mal. En algunos lugares de Europa ha habido esclavos hasta el siglo XIX.

Carles: Por ejemplo, en Escocia. En Escocia no cuentan con Europa occidental. ¿Las islas británicas no cuentan con Europa occidental?

Félix: En algún sitio sí. En algunos lugares de Europa occidental también ha habido. En Europa oriental sí que fue hasta el siglo XIX. En Europa oriental la historia es

diferente. Y el atraso de Europa oriental viene de ahí. Incluso hoy en Rusia la gente que va allí a Rusia y que conoce el ruso no necesita que lo traduzcan entiende bien las diferencias culturales. Que son obvias. Hace tres semanas estoy hablando con un chico que se quedó a dormir y hablamos bastante. Y me decía que es ingeniero industrial y le hicieron un contrato para estar tres años en Rusia trabajando en una empresa y a los dos años dijo que no seguía. Y me decía que el análisis que llevo en mi manual sobre Rusia que era exacto. Por ejemplo, decía que allí la gente no tiene una idea de la libertad individual como hay aquí. Y esa es la consecuencia. Las sociedades orientales nunca eliminan la esclavitud. Nunca. En el siglo XIX sigue habiendo esclavos. Se supone que los esclavos en Rusia son eliminados por el decreto del zar Alejandro II en 1861. El decreto dice que de ahora en adelante no habrá esclavos. En realidad quiere decir que no habrá mercados de esclavos. Pero que no haya mercados de esclavos no significa que no haya la mentalidad esclavista. Es distinto. ¿Entendéis? Es el mismo proceso que hace Lincoln en Estados Unidos un año antes cuando dice que en Estados Unidos no se venderán personas. Allí la esclavitud era étnica. En Rusia no. En Rusia externamente no distinguían al esclavo de su amo. No había diferencias étnicas. Todos eran iguales. En Estados Unidos sí. Los esclavos eran negros. Aunque en tiempo hubo también esclavos blancos, pero poquitos. Algunos escoceses, por ejemplo. Algunos galeses. Bastantes irlandeses. Pero bueno, con ellos era más tolerante y a partir de un momento se les permitía acumular dinero y comprar su libertad. Un irlandés que había llegado como esclavo a Estados Unidos en 15 años era capaz de acumular dinero para comprar su libertad a su dueño. Como en Roma. Bueno, parece caótico, pero era así. Y entonces en Rusia eso ha continuado. Pero la mentalidad continúa. Por ejemplo, allí dice que es una sociedad super dirigida y la gente no tiene la llave de la libertad, de la autonomía del sujeto. Me sorprendió. Yo no le conocía de nada. Tendría treinta y pocos años. Me llamó y me dijo que quería hablar con él. Luego ponía cosas pintadas. Dice, yo he viajado por toda Rusia. Solo hay un tipo de tomate. O sea, si vas a un sitio, hay un tipo de tomate. Aquí en los supers incluso hay seis o siete tipos. Dice, pero te vas mil quinientos kilómetros hacia el interior y encuentras el mismo tipo de tomate. Dice, allí todo es así, como en un cuartel. En un cuartel no puedes pedir variedad. La idea de libertad no existe. Aquí se está perdiendo también, pero no tanto. ¿Qué sucede allí? Que no hay un proceso liberador como el altomedieval aquí. Allí no hay una idea de la autonomía de la

persona. La noción de que el individuo es más importante que las instituciones, allí no sucede. Y entonces Europa Oriental se diferencia de Europa Occidental. Y se va quedando atrasada.

Carles: Cuando usted se refiere a Europa Occidental y Oriental, ¿hace diferencia entre Occidental, Central, Oriental o parte directamente a la mitad?

Félix: Siempre se ha diferenciado a partir del río Elba, que está en Alemania.

Carles: Eso es lo que nos contó Antonio. Ucrania pertenece al Oriente. Al este del Elba hay esclavos. Al oeste del Elba no hay esclavos. Si cogemos el siglo XVIII, eso es así. ¿Qué vas a decir? No, que yo me acuerdo, por ahí dijiste al este del río, del Elba.

Félix: Del Rhin, del Elba. Supongo que la idea es que quien acaba con la esclavitud no es una institución estatal, sino que tiene que ser el pueblo en un proceso popular, revolucionario.

Carles: Claro, pero en el Imperio Romano del Este existen esclavos también.

Félix: ¿Cómo?

Carles: En el Imperio Romano del Este. Claro, ahí se mantiene. Ahí sí que había esclavos también. Además, se mantiene una continuidad que es Bizancio.

Félix: Sí, claro. El Imperio Romano del Oriente, hacia el siglo VIII, cambia de nombre. Empiezan con su capital a Bizancio y le llaman Imperio Bizantino. Pero es lo mismo. Pero no se llamó Imperio Bizantino, posiblemente. ¿A qué me refiero?

Carles: Una vez ya cayó el Imperio, los franceses, luego siglos después, ya le llamaban Bizancio. Pero ellos así mismo se llamaban romanos, ¿no? Sí, eran romanos. Bueno, también es que el Imperio Bizantino, este me confunde un poco, desaparece como dos o tres veces y vuelve a salir. Incluso por las cruzadas, sobre todo. Esto es bastante mal. Caen, vuelven a salir, viene el Imperio Latino. Es lo

mismo, pero igual, no sé. Es una información muy confusa. No, lo que pasa es que me gustan mucho los juegos de estrategia. Es un poco de cuatro cosas. Sí, pero solo hacer como que sé, no saberlo de verdad. Por ejemplo, realmente el tema de Comunal, la única vez que lo he oído, bueno, más que lo he oído, que lo vi, con un juego de estrategia, pero como una cosa aparte, una línea del texto y ya está. Y jugando hace poco fue cuando me di cuenta. O sea, esto es lo que me ha explicado Antonio. Esa mecánica existe. Es una pequeña tontería de que la única cosa que yo encontraba así de mi vida cotidiana es en un juego. Y que son una imagen y dos líneas.

Félix: ¿Y qué pone?

Carles: Básicamente, autonomía. Es una realidad. Es como una forma gubernamental que puedes poner al destino. Y es como que los hacen más autónomos y menos descontentos. Sin más. No, supongo que lo hicieron demasiado.

Antonio: Debemos centrarnos en el tema.

Carles: Sí, debemos centrarnos. Porque tengo que pensar en el origen. Y el origen me gustaría preguntar. Porque, claro, la teoría es la pregunta grande. Es el relatorio más grande de la historia, pero aparte también me doy cuenta de que si esto apareció en un momento en Europa occidental. Si apareció en otros lugares del mundo. Y si previamente al imperio romano donde al menos se usaba escritura. Porque además las sociedades rurales, comunales, no usaban mucho la escritura. Porque recuerdo una frase que hiciste tú que era que la escritura se inventó para contar, para decir qué era de quién. Entonces en una sociedad comunal no se usaría la escritura. Entonces realmente en una sociedad previa a la romana, previa a las revoluciones baguadas, existía la comunal. O existe en un lugar muy alejado del mundo, yo qué sé. En una aldea de Vietnam, en una zona de Vietnam, existe un pasado comunal. Que claro, al estar distanciados, quiere decir que es una conclusión lógica llegar a un sistema comunal.

Félix: Lo que pudiera haber por ahí, pues no lo sabemos, puede ser. Incluso en los pueblos europeos, o romanos, por ejemplo los íberos de aquí, del arco mediterráneo. Pues hay gente que dice que sí, pero no hay pruebas. Porque no hay documentación y no sabemos. Por ejemplo, los vascones anteriores a la llegada de Roma tenían una escritura comunal. Puede ser, pero no lo sabemos. Porque lo que nos dicen los historiadores romanos no es significativo. Y mucha gente se lía y ve comunal donde no lo hay. Por ejemplo, la institución del MIR ruso. A lo mejor tú sabes lo que es el MIR. MIR, escrito M-I-R. Pues el MIR es un... Hay gente que lo compara con el comunal de aquí, no tiene nada que ver. El MIR es una institución esclavista. Era un sistema de responsabilidad colectiva para evitar la fuga de esclavos. Y entonces, antes de ayer, creo que alguien por aquí me dijo Sí, es como el MIR. Y yo, vale, a ver. Que no tiene nada que ver. Pero cuando se estudia alguna realidad hay que ser muy cuidadoso. Porque la gente dice cosas. Es como la gente que va a una tribu del Amazonas. Y ve cosas allí que a lo mejor solo están en su cabeza. No, claro, porque... Encima, cuando van al Amazonas van desde satélite. Entonces, cada pequeña cosa que ven, las teorías más locas existen. Pero gente que ha ido y ha vivido con ellos, han encontrado que no... Que luego, pues, lo que han visto son fantasías, ¿no? Las fantasías del buen salvaje. Que ellos creían que eran gente muy bondadosa y tal, cuando... En algunos casos se ha demostrado que los análisis previos estaban equivocados, ¿no? Eso quiere decir que entender lo que es una sociedad comunal y no comunal es muy complicado. Y no podemos hacer afirmaciones simplistas, ¿no? Hay que estudiarlo con muchos detalles, porque si no, no es tan fácil. Hay un libro reciente, que se está leyendo muchísimo, que se llama El amanecer de todo. De David Graeber y David Wengrow. Que, bueno, tiene cosas positivas, creo. Que dicen más críticas. Pero sí que afirma que el comunal existe. No con estas palabras, porque el autor desconoce el comunal, ¿no? Y entonces, pero sí que se podría decir, leyendo ese libro, que el comunal ha existido en muchas zonas del mundo diferentes. Desde hace tiempo, desde la prehistoria. Es lo que dice Félix, ¿no? Es muy complicado de constatar. Por ejemplo, ese libro. Es imposible decir que alguien pueda entender la historia del mundo, como dice él. Hay que echarle morros. Entonces, yo soy gilipollas, ¿no? Me he pasado 50 años de mi vida estudiando el comunal castellano, que es por donde yo estoy. Y lo he ido entendiendo a trancas y barrancas. Y aquí viene este señor y ha entendido la historia del mundo en su totalidad. O sea, hombre, vamos a ver, a ver,

un poquito de sentido, ¿no? Yo entiendo que la historia del mundo no puede ser comprendida, porque está la variedad de pueblos en el pasado, en el presente. Se cree que no se pueden tener conclusiones. Yo lo he leído el libro. A mí no me ha dejado ningún pozo. Me parece una colección de vaguedades, de fantasías. Y ya está, ¿no? Y me lo dejó Álex Corba. Le dije, toma, Álex, tu libro. ¿Qué te ha parecido? Pues, es que a mí estas cosas no... ¿Entiendes? Esto está bien para hacer películas, pero no para tomarse en serio. Fantasíos. Que eso no quiere decir que puede decir algunas o bastantes cosas que son verdad. Pero el método no vale.

Carles: Claro, me gustaría que nos explicaras la diferencia... No, bueno, la antítesis que hay entre el derecho positivo romano y el derecho consuetudinario.

Félix: Pues, en primer lugar, ¿quién lo hace? Claro, el derecho positivo lo hace el Estado y el derecho constitucional lo hace el pueblo. Claro, pero el derecho consuetudinario para... El derecho positivo lo hacen juristas profesionales. Siempre. Cuando encontramos ahora mismo aquí, incluso, toda la legislación que hay después de la muerte de Franco la hace Francisco Tomás y Valiente, que son juristas. Que él es muy bueno como historiador del derecho. Yo me baso mucho en un libro suyo, que tiene sobre la historia del derecho en España. Pero él es un jurista que es un altísimo funcionario del Estado, porque era quien le escribía las leyes al PSOE hace 40 años hasta que le mató ETA. Eso lo hizo, ¿no? Acto estúpido. Bueno, entonces, mientras que el derecho constitucional no. El derecho consuetudinario es una construcción popular, como la cultura popular. ¿Quién hace, por ejemplo, los refranes? La gente. Eso no quiere decir que todos los refranes sean buenos. Hay algunos refranes que son tontos, ¿no? Pero el origen está ahí. Entonces, el derecho consuetudinario es el derecho de la comunidad popular. Mientras que el derecho positivo es el derecho de las instituciones y de un cuerpo especializado que es lo que se llama jurisperitos, expertos en derecho. Las leyes actuales las hacen ellos. Son tres o cuatro personas, ¿no? A su entender, son personas muy privilegiadas que reciben mucho dinero por lo que hacen. Porque cuando ETA, el diplomado, en un atentado, pues... Bueno, se había encontrado a quien disparaba. No estoy justificando la haciendeta. Por lo tanto, los orígenes. ¿Quién hace el derecho? Vamos a ver. Dicen, es que un experto sabrá más que la gente normal. Sí, puede ser, pero... Pero un experto hará el derecho que él entiende

como experto, como ser privilegiado, ¿no? A este hombre, al jurisperito, le podemos preguntar ¿Usted lleva la vida de la gente normal? ¿Vive en los barrios de la gente normal? Él te dirá que no, vive en un sitio privilegiado, tiene mucho dinero y todo. Claro, hay una diferencia, ¿no? Precisamente en el siglo XIII, cuando ya la comunidad popular ha perdido la capacidad de hacer el derecho, muchas leyes aparecen por quien las ha redactado. Por ejemplo, un fuero de Aragón, que es privilegiado del siglo XIII, ya no lo hace la comunidad popular, lo hace un individuo que aparece en el manuscrito. Aragón era catalán, se llamaba Vidal de apellido. El rey no sé cuál le pide que haga el suyo.

Carles: Yo quería ser juez.

Félix: ¿Cómo?

Carles: Yo quería ser juez, ahora me voy a tener que defender por los malos, ¿cómo puede ser?

Félix: Pero los jueces no hacen el derecho, los jueces lo aplican, ¿no?

Carles: Bueno, claro, porque... Porque legislar... Claro, porque, ¿cómo decirlo? Estar en el Congreso lo veo incluso más complicado. Y luego, pues, estructuras distintas, ¿no?

Félix: El derecho positivo es un derecho del lado vertical. Vertical, hay una fuente de emisión de derecho que es de arriba abajo, ¿no? Entonces, es parte de la idea implícita que el pueblo no está en condiciones de hacer el derecho. Como si fuéramos tontos, vaya. Sí, esto tiene un elemento muy importante, porque si el pueblo no puede hacer el derecho, la cultura popular no vale. Ahora mismo existimos en una sociedad en la cual sólo vale la cultura pública, lo que nos enseñan las universidades. Yo por eso no he querido ir a la universidad, porque no estoy de acuerdo con esa formulación. Si queremos que el pueblo sea creador del derecho, tenemos que aceptar la noción de cultura popular. Esto es muy gordo. ¿Te das cuenta de lo que esto significa? Es decir, que el pueblo es creador de saberes. Saberes jurídicos, saberes culturales, saberes económicos. Y entonces es la

comunidad popular la que tiene que organizar la sociedad, no una minoría de expertos. Y aquí ya chocamos porque hay gente que dice, bueno, pues sí, el derecho lo tiene que hacer el pueblo. Eso es demagogia si no admite la noción de cultura popular. Y aquí, por ejemplo, la tecnología actual que tenemos es una tecnología que la hacen ingenieros expertos. ¿Qué pasaría si la tecnología la hiciera otra gente? Siempre lo ha habido. Gente por ahí que hace máquinas. Yo una vez fui a Murcia y me dijeron, aquí hay un tío que es el que hace las máquinas, de los agricultores. Digo, ¿eso es lo que dicen? No, qué va, es un tío manitas. Y yo quisiera conocerle, porque a mí me parece que la gente que sea capaz de hacer tecnología popular allí, a él le valoraban más que a los ingenieros. Llegan allí, yo quiero una máquina para esto, esto y eso. Y él te la hacía, te la compraba, eso sí que lo hacía. Yo hablé con él un rato. Él no tenía conciencia de la importancia de lo que hacía. Estaba creando tecnología popular, una forma de entender la tecnología, diferente de la de un ingeniero que diseña máquinas en una empresa de Alemania, por ejemplo. Por eso es que él cobraba mucho menos y estaba más cerca de los agricultores y también de los pescadores. Porque ellos fabricaban motores para barcos de pesca, y según la gente que me llevó, que era una asociación de campesinos, eran mejores que los que se podían comprar en la tierra. Pero estos son perros aislados. La noción de cultura popular es la decisiva. Cultura, saberes. Y esto ya nos sitúa en otro campo, que es la cultura popular, pues no surge del mundo de los libros, ni de los exámenes, surge de los saberes de la gente que acumula nutrientes. Tanto en el mundo actual no es un mundo de cultura popular. En el mundo de la cultura hay minorías, minorías selectas, tecnológicas, culturales. Es un poco curioso que aquí, en toda Cataluña, todos los pueblos tienen la misma tradición, tienen las mismas fiestas. ¿Cómo son las fiestas? Todos hacen las mismas fiestas. Bueno, depende, cuando voy a Catalunya del Norte hacen alguna cosa distinta, pero más o menos lo que yo vea. ¿Qué cosas? La mayoría rasgo y hacen cosas. Sí, alguien me decía para aquel otro día que incluso las fiestas, ¿no? Se han creado conflictos en algunas zonas del país porque ahora la tendencia es que la fiesta ya no la organiza la gente, sino empresas especializadas a las que se pagan.

Carles: Sí. Bueno, a mí me parece natural porque vengo yo también de Terrasa, no tengo demasiados años, y desde que nací las cosas se pagan así. Tampoco me

involucro demasiado en las fiestas en mi ciudad. Espero que podamos... Me gustaría preguntar sobre un tema que me extrañó, sobre todo, cuando sale el típico negocio familiar de un herrero que se lo pasa a su hijo, pero luego, como tengo entendido que son propiedades comunales, las herrerías mismas, claro, se va escogiendo a la persona que trabaja de herrero. Ahí el Consejo ha abierto y se va decidiendo. Entonces, ¿realmente co-existía la propiedad privada con la propiedad comunal? Y, ¿cómo esa coexistencia ha dejado de existir? Y ahora todo es privado. O todo es estatal.

Félix: Bueno, en todas las... Toda la industria del periodo pre-revolución industrial, en un porcentaje del 80-70% era comunal, ¿no? Por ejemplo, las herrerías, serrerías, molinos... La diferencia de una ferrería es donde se hace hierro desde el mineral. Eso es una ferrería. Y donde el hierro bruto se convierte en herramientas es una herrería. Esa es la diferencia, ¿no? pero las herrerías, que aquí es la farga catalana, que es uno de los sistemas más ingeniosos y más brillantes de producir hierro a partir del mineral de hierro, pues todo eso era comunal. Mayoritariamente, no siempre, pero ahora había una ferrería, una farga catalana que era propiedad del obispo del territorio o del rey. Por ejemplo, aquí tenéis el pueblo Molins del Rey. Pero que tengan que decir que esos molinos son del rey significa que en muchos sitios no eran del rey. Esos sí, esos eran del rey. Bueno, el rey podía tener, en la institución de la corona, podía tener el 20% de los molinos, pero el 80%... Había algunos que eran de propiedad privada, pero no de una persona. Eso era muy raro. Era más bien de una comunidad, 5 o 6 personas. Se llamaban bienes de socio. Se sentaban 5 o 6 personas y creaban un molino, creaban una sierra de agua o quizá un batán. Un batán que era... Bueno, para el trabajo de la lana era necesario tener batán. Si no, la lana no se podía utilizar. Esa es una máquina bastante complicada.

Carles: Entonces, ¿cómo se pierde eso?

Félix: Pues el Estado lo privatiza. Una de las grandes barbaridades que se han hecho en la cuestión del comunal es no explicar eso. Solo hay un autor que estudia Navarra, entonces va pueblo por pueblo diciendo que se ha privatizado. Dicen las tierras, pastos, tal. Pero luego te dicen, aquí se privatizaron tantos molinos, tantas sierras de agua, tal. Él lo hace todo. Todo lo que había. Mientras que la versión

habitual es que el comunal es algo que concierne a lo agrario. Lo cual no es verdad, ¿no? Pero al fondo alguien quería llegar. Anteriormente se quería asaltar. Eso sí. Y a menudo se compraba eso para cerrar. Se quería hacer un atorno y entonces se cerraba la ferrovía. Ahora también se hace eso. Grandes empresas que compran pequeñas tiendas para cerrarlas. Mercadona misma a lo mejor compra, a través de esta ferrovía, hace 15 tiendas para cerrarlas y quedarse con todo el mercado en un barrio. Compran y las cierran. En el siglo XIX se hicieron cosas listas.

Carles: Llegamos a la expropiación del comunal. La que nosotros nos tenemos que centrar es la de expropiación por parte del estado liberal. Tengo entendido que hay previas. La primera gran degradación del comunal, porque tengo entendido que se hacía a trocitos, ¿cuál sería el momento en el que se empieza a degradar el comunal?

Félix: En el momento en que surge el Estado, a partir del siglo XIV, el comunal empieza a disminuir. Hay un libro en Sevilla que yo siempre le cito que se dice la privatización del comunal en Sevilla en el siglo XV. XV, ya sé. Hay un pueblo en la provincia de Madrid que se llama Talavera que ha estado pleiteando con la corona española por 400 años, porque un rey le inscribió el 20% del comunal para dárselo a un válido. Válido significaba ministro en la época. O sea, cogían y le contaban una exposición, esto es mío, y se los dono a este hombre. Ellos han mantenido el pleito, que yo sepa, hasta hace 80 años.

Carles: Entonces, ¿realmente es el avance tecnológico y la creación de ejércitos profesionales lo que hace que los reyes comienzan a explotar el comunal?

Félix: Sí, y a veces lo hacían, formaban equipos de mercenarios que lo hacían. Eso, en la provincia de Salamanca, ya en el siglo XV, lo que hacían era, por la fuerza, acotaban un territorio, se presentaban allí, nos enlazaban a la gente y estaban aquí, y entonces lo que hacían era llevarse grandes cantidades de troncos de madera de castaña y comercializaban. Cortaban los castaños allí, estaban una temporada, y luego se iban. Pero se llevaban castaños que eran de los vecinos de los pueblos. Y les dejaban el terreno devastado. Había muchas maneras de privatizar, pero no solo de privatizar. O sea, lo que se ha hecho durante siglos es el robo, pero una gran

privatización del comunal la hace Felipe II, lo que llama la venta de baldíos. Eso se hace por 1586.

Carles: Pero a la vez que se explotan comunidades de la península, también se crean tierras comunales en América. Entonces, ¿por qué razón sería eso?

Félix: Porque era el modelo estructural de la sociedad de la época. Hay un modelo jurídico, entonces el modelo jurídico es esto, esto, esto y esto. Entonces se crea, la gente cree que los indígenas de allí eran comunales, en algún caso puede ser que sí. Pero en otros casos, hay un modelo jurídico que se traslada a América, y eso incluye una parte del comunal. Pero esa parte del comunal, una vez allí, sucedía lo de aquí. Si un sector nobiliario quería, se aprovechaba de un trozo o los virreyes. Ayer, viniendo en el metro, hay una estación de metro que se llama Virrey Amat. Amat es un apellido del catalán, ¿no? ¿Qué hizo este señor? Pues este señor fue virrey del virreinato del Perú. Y fue un sujeto que reprimió muy duramente la rebelión de los indígenas del Perú, dirigida por Túpac Amaru. Y Túpac Amaru fue combatido por el virrey Amat. Y eso hace que los catalanes también tengan culpa de lo que allí pasó, porque hasta ahora siempre nos lo han trasladado los castellanos.

Carles: ¿Túpac Amaru no era un noble?

Francesco: No, era un personaje importante. Era un héroe.

Carles: Yo lo he entendido que era como otro personaje de... de la rebelión peruana que también era como de la pequeña nobleza. Quería ser un marqués.

Félix: Estaba equivocando de nombre. No, Túpac Amaru... Túpac Amaru era un inca. No, no, lo había dicho bien.

Antonio: Él es medio peruano, medio italiano. ¿De qué país?

Francesco: Yo vengo del Perú.

Félix: ¿De qué parte del Perú?

Francesco: Lima.

Félix: Bueno, pues allí hay una rebelión importante, que además fue muy fuerte. Y allí el que era entonces autoridad era el Amat este. ¿Por qué? Vamos a ver. Es que aquí todo se explica mal. Cuando en 1714 la conquista castellana de Cataluña no a todo el mundo le parece mal, porque una vez que las leyes castellanas se han impuesto en Cataluña, la nobleza catalana puede intervenir en América. La nobleza catalana es asimilada hasta entonces no, porque eran territorios distintos. Pero a partir de 1714 un noble catalán es equivalente a un noble castellano. Y a partir de ese hecho un señor como el Amat este puede ser virrey en Perú. Antes no podía. ¿Entiendes? Por eso aquí cuando se dice que la legislación castellana sí, pero la legislación castellana a algunos les dañó y a otros les favoreció. El nacionalismo de aquí catalán lo oculta cuando es de sentido común. Por ejemplo, cuando Navarra es conquistada por los castellanos en 1512 la mayoría, la inmensa mayoría de la nobleza navarra estaba deseando ser conquistada, porque eso les daba pie a intervenir en América. Una vez que eres castellano, aunque seas navarro de origen, ya puedes ir a Cuba, saquear a la gente, todo eso. Entonces todas esas cuestiones se ocultan de manera ridícula.

Carles: Bueno, claro, también aquí en Cataluña, sobre todo, tenemos la más fuerte pérdida de la guerra civil que hay. Y después, claro, la guerra civil, y el ánimo de emprenderla, ¿no? Los carlistas, los que apoyan a los comunes, y luego la guerra civil. La guerra civil ya es que la yo he entendido que en Cataluña, más que los republicanos están los anarquistas, sobre todo en mi ciudad. La catedral de Terrassa, no sé si está mal hecha, y le falta como un cacho, un cacho que está como plano, y yo digo, no tiene pinta de estar hecho por nadie, ¿sabes? Está muy bien, y luego hay un cacho que está... He entendido también que los anarquistas rompían. Las iglesias, tal, no sé si está destruida esa.

Félix: Pero volviendo al comunal de Latinoamérica, habría que estudiar, y yo no lo he estudiado, si era como de aquí o no. Si tenía alguna diferencia legal, alguna diferencia de cancelamiento, pues no lo sé, porque las cosas son muy complicadas.

Carles: Yo es que he entendido que cuando se independizaron, porque eran las independencias liberales allí en América, los propios indígenas iban con... Claro, todas las tierras pasaban a ser del gobierno liberal, entonces ellos iban al gobierno diciéndole, oye, tal, esa tierra, tenemos permiso del rey, que es nuestra, ¿sabes? Y nos la dejaron. Les pasó lo mismo que aquí.

Félix: Yo no he estudiado nada de lo que pasó allí. Bastante tengo para entender lo que pasó aquí. O sea, no he hecho ningún esfuerzo para entenderlo.

Carles: Ahora no sé por dónde voy. Estoy nervioso. Yo voy por mis preguntas. Claro, la de Pascual Madoz, ¿qué es lo que preguntaba? La desamortización de Pascual Madoz. Claro, Felipe II, a medida que la tecnología va avanzando y se crea un ejército profesional español, no español, castellano y aragones, se va se van yendo expropiando los terrenos, los terrenos, medios de producción. Entonces, claro, es la tecnología. Pero en el propio comunal permite que se desarrolle una tecnología la cual lo acaba destruyendo.

Félix: Bueno, no es la tecnología, es que las estructuras de gobierno van variando. Más importante que la tecnología es el incremento de los impuestos. Al incrementar los impuestos se pueden reclutar más soldados. Y la recluta de más soldados hace que la acción represiva del Estado sea mejor. Se introducen nuevas normas para la incorporación al ejército. Ya deja de ser un ejército de voluntarios, como era en el siglo XVIII, se establece la obligatoriedad de las quintas. Quintas significa que todo el mundo tiene que ir al ejército. Y entonces eso hace que se creen ejércitos muy potentes. Y a partir de ahí se crean más soldados.

Carles: Por ejemplo, cuando estudiamos la historia de Grecia, la historia de Roma, vemos que batallas normales de Alejandro Magno conquistando el Imperio Persa tienen 60.000 soldados. No hay muchas batallas medievales que tenga más de 3.000. Las grandes batallas medievales tenían 1.000 soldados a cada lado y la mitad eran mercenarios que a la mínima que les molestaban se largaban corriendo.

Félix: Obviamente es interesante. ¿Cómo has llegado a esta conclusión? La verdad es que las batallas medievales eran de muy poca gente.

Carles: Las batallas medievales eran chiquitísimas, pero cuando ves las películas, ves el asedio de Jerusalén, el reino de los cielos, hay un ejército enorme que se va por los que no se ven. O las películas inglesas que explican cómo se independizaron de Francia y lucharon por la independencia. Campos y campos y campos. Realmente esa batalla luego la buscas en Internet y te pone 2.000 soldados a cada lado y 600 muertos. Todos franceses.

Félix: Todos los ejércitos con las revoluciones liberales hacen que las guerras sean cada vez más duras. Los más muertos. Hasta la batalla de Verdún en la Primera Guerra Mundial que duró 5 meses y murieron 600.000 soldados. Que sea la mayor carnicería de la historia de la humanidad. Los franceses no se querían largar y los alemanes bombardeaban, bombardeaban, bombardeaban, y nadie se quería largar de ahí.

Carles: Claro, yo tengo entendido que es la propia tecnología la que permite que se creen los ejércitos que permiten que se expropie el comunal y ahora que tengamos un sistema más similar al que había en Roma.

Félix: Vamos a ver, el comunal es la consecuencia de una decisión. O sea, el comunal sí, es muy razonable, es muy de sentido común todo lo que hay en él, pero en definitiva es algo que tiene que ser elegido. O sea, los acontecimientos históricos no suceden como no suceden sino suceden porque alguien quiere que sucedan. Hay un acto de la voluntad, una decisión de construir una sociedad de una manera u otra sociedad de otra. Por eso, en la historia de la humanidad hay miles...que permiten que se expropie el comunal y ahora tengamos un sistema más similar al que había en Roma.

Carles: Claro, ahora, viendo la inestabilidad política que hay, si volviera a pasar lo que pasó cuando cayó Roma, la población volvería a ir a los pueblos, las ciudades estarían desérticas, y volvería a aparecer el comunal, un sistema parecido, un sistema razonable.

Félix: Hay una gran variedad, que eso pues... A veces dices, uff, ¿cómo se les ha ocurrido a esta gente hacer eso? En algún sitio por ahí lejano, ¿no? Por lo tanto, no necesariamente una sociedad que busca el bien tiene que llegar a una sociedad comunal. Que pudiera ser, que pudiera ser para hacer el viento, o pudiera ser que... Depende de lo que la gente quiera hacer, y por lo que luche, y por lo que se comprometa. Y de lo que estéis dispuestos vosotros, los jóvenes. Claro. Bueno, claro, si nosotros directamente nos...

Carles: Hemos nacido en un momento donde ya estamos globalizados, existe el internet, así, pero no existe el internet descentralizado, que eso es lo que entonces está pasando. Entonces todo está conectado, puedes enterarte de lo que pasa ahí y tal. Entonces nosotros no vemos factible la caída de un estado, como pasó con Roma. Sobre todo porque al final, cuando cayó Roma, no había otro, algún estado vecino en el cual... ni se pudiera aprovechar, ni... ni que fuera... ni que, ¿cómo decirlo?, ni que fuera a impedir que cayera Roma. Los griegos... El Imperio Romano del Este lo dejó caer ahí. Y realmente las tribus que habían aquí, no se aprovecharon. Entonces si ahora cayera España, por ejemplo, no sé, no veo, tendría que caerse el mundo dentro a la vez. Y para que cayera el mundo dentro a la vez, es más factible que caiga todos los estados simultáneamente, por alguna cosa que pasara. Tampoco es tan... a que cayera uno solo y se formará un anarquismo.

Félix: Bueno, pero puede haber acontecimientos. Puede haber una guerra mundial en curso. Puede haber un bloqueo a Asia, que acerque a Asia. Por ejemplo, la marina Yankee puede acercarse a Asia para que China no siga exportando sus mercancías. Y entonces podría crearse una sociedad en Asia diferente de aquí. Pueden pasar cosas muy extrañas. La historia siempre ha tenido movimientos que eran prácticamente impensables, que nadie se les había ocurrido eso. O sea, pueden pasar muchas cosas. La tecnología sí existe, pero tampoco es tan importante. ¿Qué sucedería, por ejemplo, si la electricidad dejara de funcionar? ¿Qué Internet dejaría de funcionar, no?

Carles: Claro, claro. Eso es como la gente que dice, pues yo uso criptomonedas porque están descentralizadas. Claro, hombre, quitando el Internet, el sitio donde están puestas, la electricidad que se usa y todo, pues eso sí que está descentralizado.

Félix: Podría ser que se llegara a una situación en la que por falta de personal, por el declive demográfico, pues muchas centrales eléctricas dejarán de funcionar, amplias zonas del territorio funcionarán sin Internet. Yo eso sí me parece que va a poder pasar. Todos los sitios urbanos se caerían. Daros cuenta también que todo el sustrato de Internet es una tecnología muy cara. ¿Qué sucedería si no hubiera mano de obra suficiente para mantener eso? La red eléctrica es carísima de mantener, ¿no? Se requiere mucha población que la mantenga, muchos trabajadores, ingenieros y tal. El futuro no podemos determinar cómo va a ser porque hay tantos factores diferenciadores. Estamos acostumbrados a que siempre hay electricidad, pero ¿y si deja de haberla? Por ejemplo, todos los sistemas de traslación de los costes de la luz pueden empezar a caerse y hay gente que los vaya sustituyendo. En algunos países está sucediendo. En Cuba, por ejemplo, hay constantes apagones de luz. ¿Y si sucediera a nivel mundial? Es solo una posibilidad, pero no se debe descartar que suceda, ¿no? Aunque su probabilidad sea pequeña, aunque solo sea del 1%, pero puede suceder.

Carles: No me gusta cambiar de tema, pero vamos a hablar de la Revolución francesa y la forma en la que se ha cambiado la imagen de la Revolución francesa y el liberalismo. Porque, claro, yo he nacido en un mundo en el cual te dan dos opciones ideológicamente hablando. Como has dicho desde chiquitín, tú puedes ser de izquierda, puedes pensar que el Estado haga todo por ti, o tú puedes decir que no, que es libre mercado y ya la buscas y que todas las cosas se busquen. Pero, claro, nunca mandó ninguna otra opción. Mi pregunta es, todo lo que existió previo a la Revolución francesa, aunque se ha borrado y se ha puesto como separado, los salvajes. Pero, claro, cuando tú ves esto medieval, la medieval, bueno, un poco más y... serían como cerdos.

Félix: Bueno, es lógico, los narradores escriben la historia, ¿no? A su manera. Pues es así. La Revolución francesa, pues, eliminó los sistemas anteriores en los cuales

había muchos poderes intermedios que impedían la concentración del poder. El rey de Francia tenía que pasar por muchas instancias intermedias. Tenía que actuar los fueros de no sé qué provincia, los fueros de los otros, pedir préstamos por aquí, por allá. Había muchos poderes que limitaban el poder real. El poder del rey, el poder de la corona. Entonces, la Revolución francesa lo que hizo fue eliminar todo eso. De tal manera que había un poder central, basado en el escrito, que estaba en París y llegaba a todos los franceses. Y para eso había que eliminar también las lenguas en que se expresaban los poderes intermedios. Por ejemplo, el rosellón. Entonces, en el rosellón, que entonces se hablaba en catalán, se le pone el francés. Pero es que el rosellón tenía sus propias instituciones que debían de ser juradas por el rey de Francia cuando el rey se moría, un rey se moría y venían los otros. Entonces, el otro tenía que llegar allí al rosellón y jurar sobre los evangelios que iba a defender las instituciones, las leyes y las normas del rosellón que eran distintas de las que había en París. Claro, eso se elimina por completo con la Revolución francesa. Se dice, una sola ley, nada más. Una ley igual para todos. Entonces, la gente dice, bueno, pero nosotros somos catalanes y los normandos, por ejemplo, en la Normandía, que hablaban una lengua celta, entonces, ¿por qué? Si a personas desiguales, a sociedades desiguales, se les pone una ley igual, entonces la desigualdad se incrementa, ¿no? Claro, es que yo veo que realmente lo que hicieron fue...

Carles: Uy, Normandía, Bretaña. Sí, Bretaña, porque... Bretaña fue un amigo mío, se me pasó algo que quería hacer y hablaba alto hasta el centro.

Félix: Ahora sí, porque les han convencido. Pero hace 50 años allí sobraba el bretón, que era una lengua parecida al irlandés. Era de la rama celta de las lenguas europeas. O alemán, en Irlanda se habla el gaélico. Está en completa ruina, vamos. De 12 millones de habitantes que tiene Irlanda, me parece que solo lo hablan 80.000. Pero hace 100 años que no lo sé. Sí, pero es muy reciente la sustitución del gaelico por el inglés. Es un acontecimiento de los últimos 60 años. El gaelico ha ido perdiéndose y ya está. Y queda más bien circunscrito a pequeños espacios en la parte occidental. Pero realmente tampoco lo sabía. Esto ya es mucho más bestia de lo que había antes. Por ejemplo, cuando se puso la rupia francesa a un primer ministro. Ese primer ministro tenía mucho más poder que el rey, ¿no? Sí. El rey nunca ejerció algo. En ningún sitio un individuo puede ejercer un poder por sí

mismo. Es demasiado complicado. Cuando decimos el rey nos referimos a una serie de instituciones que se pueden citar como es la Casa Real, como es Tribunales, como son muchas instituciones que ahora igual sucede. Está el Tribunal Constitucional, están las Cortes, está el Alto Estado Mayor. Es decir, el poder siempre es una suma de poderes que luego entre ellos pueden a veces disentir que gobiernan instituciones. No hay un gobierno unipersonal, ninguna persona puede gobernar. Los problemas de gobierno son demasiado complicados para que una sola persona los pueda entender.

Carles: ¿Y por qué el liberalismo se ha extendido por todo el mundo? Me refiero a por qué todos los países han decidido concentrar el poder y no ha habido ninguno que se ha extendido.

Félix: Ningún pueblo ha decidido. Las élites, para las élites el liberalismo es lo mejor. Todo el mundo lo ha invitado. La mayoría de la gente no. Donde la gente se ha resistido se la ha reprimido, se la ha encarcelado y luego se han puesto en marcha aparatos muy potentes de propaganda. Pero países que no tenían nada que ver con la cultura liberal europea como era Japón, ellos rápidamente copian todas las instituciones liberales europeas. Lo mismo hace Turquía en los tiempos de Kemal Atatürk. Incluso este que en realidad se le da un corto vuelo incluso sustituye la grafía cúfica la forma de escribir y cambia completamente la estructura del poder. Eso lo hace también China cuando es derrocado el emperador en China y establecida la República China que es lo que ya hay en Taiwán porque Taiwán es una república liberal y antes estaba en todo el territorio. Lo que se hace es copiar el derecho se solía copiar el derecho en Francia la estructura militar de Alemania la forma de la prensa de Inglaterra. Algunos copiaban alguna cosita de España pero muy poco. España no era un país importante y pasaban de él. Ese es el mejor sistema para las élites. De hecho Japón consiguió con ese sistema ser el único país asiático no colonizado por los europeos porque crean un poder muy fuerte que primero vence a Rusia en la guerra de 1805 y luego es capaz de casi vencer a Estados Unidos después de la guerra. ¿Por qué? Porque crean instituciones copiadas de Europa. El sistema de poder europeo es el más eficaz de todo para las élites. Quien no lo copia pues hunde en el caos. Por ejemplo los países islámicos que siguen integrando, que el Corán rija sus vidas pues en la segunda guerra

mundial los países islámicos copian las instituciones europeas Egipto Pakistán
Pakistán es un poder Pakistán mejor los olvidamos Egipto tal vez Marruecos Helia
De tal manera que en 1960 todo el mundo copiaba las instituciones europeas. Irán,

Carles: Irán Por ejemplo con el Shá. Hoy hemos estado en clase justamente. Irán La
India Entonces ¿Pero cuál es el motivo real por el cual se decidió expropiar el
comunal en España? Porque claro me han vendido dentro de la poca explicación
que se le puede dar que la razón es para financiar el ferrocarril

Félix: El comunal en primer lugar había que destruir el comunal para que la gente
emigrara a las zonas industriales la creación de una mano de obra para que viniera
aquí tenía que ser eso para que viniera a Cataluña porque si la gente tenía recursos
para vivir en su tierra pues no emigraba esa es una razón fundamental en segundo
lugar la privatización de las tierras hacía que hubiera una acumulación y también
había alguna clase de motivo de destrucción cultural como por ejemplo un barrio de
vierna también había motivos para destruir la cultura popular porque la cultura
popular era contraria a la cultura de las élites y entonces pues si se destruía el
comunal mira por ejemplo ¿Por qué se desarrolló la industria textil aquí? En
Sabadell era la lana lo que se hacía bueno pues con el comunal la gente tenía sus
tejidos de lana a partir de las ovejas entonces no se podía salir de la industria
porque no había mercado entonces lo que se hace es privatizar un montón de
pastizales allí se crean rebaños esos rebaños dan lana esa lana se esquila y se
mete en vagones de ferrocarriles y se trae aquí a Sabadell en Sabadell se procesa y
se hace un tejido que se les vende a la gente que estaba cuidando los rebaños en
ininteligible o en *ininteligible* también es una ciudad con un paja industrial muy
grande pero es como que la historia empieza ahí la historia de *ininteligible*
empieza con la industria y lo único que te dicen es que están las fábricas todas pues
llevan aquí mucho tiempo pero no sé, están ahí y no te dicen nada más entonces
pues había que hacerlo así porque era la única manera de privatizar territorios y
hacer que surgiera una élite enriquecida.

Carles: claro, claro entonces los motivos fueron tanto la destrucción la
desmovilización de la población por ejemplo puede ser con el bombardeo de
Guernica porque tengo entendido que en Guernica realmente lo que hacían está el

árbol de Guernica me dijo mi abuela el árbol de Guernica me dijo eso, ya está, nada más pero porque yo le comenté eso le dije tal, en Guernica lo bombardearon pero no bombardearon Guernica así porque tiraron un dardo en un mapa y dijeron venga, cae la bomba la bombardeo era porque ahí se reunían los del Concejo Abierto y los querían matar a todos, bueno, en la época ya no pero Guernica era un símbolo claro, era el símbolo comunal, es lo que yo le dije ese era el símbolo de esto y lo querían destruir y por eso fueron ahí porque si no hubiera bombardeado Barcelona mismo tal factor sorpresa bueno, Barcelona también lo bombardearon bastante el factor sorpresa la primera ciudad que se bombardeó de la historia en esa época los aviones nos bombardean yo tengo entendido que la Primera Guerra Mundial tiraba más bien por Paganda la mayoría de las veces sino que cuando los alemanes pasaban los aviones alemanes por Londres lo que hacían era tirar panfletos hablando mal del rey o de las cortes y lo mismo cuando los ingleses iban a Alemania. Claro, pero a partir de Guernica es cuando se empiezan a bombardear centros civiles también porque la población está muy concentrada luego ya se pasan tres pueblos y hacen lo que hicieron en Dresden sin más

Félix: ¿te has dado lo que hicieron en Dresden? sí porque tienes un nivel tienes un grado de información de la historia impresionante porque hay muchos chavales más bien lo de Dresden no lo sé por pobrecitos los de Dresden

Carles: lo sé porque muchos sectores muy reaccionarios incluso algunos están medio pirados y van más bien hacia pro... claro no pro nazis porque no son nazis pero sí que son muy de necesitamos un estado tal que nos proteja tal y intentan decir en vez de decir los dos de la Segunda Guerra Mundial no realmente hay una teoría de que los malos mejor no lo digo aquí bueno, en cambio yo me he enterado por Dresden no por esta exposición porque a veces los otros los blanquean pero sí en Dresden se pasaron no creo en Alemania sino más bien en Japón entonces el punto está en que la razón por la cual bombardean Guernica y luego la obra cual es en el comunal no solo es para pagar como ellos dicen cuando España no estaba adelantada tecnológicamente había que adelantarla pues vamos a conseguir el dinero como se pueda que eso más o menos se puede justificar yo no lo veo justificable pero bueno, más de algún tecnócrata te lo justificará entonces ya no solo el motivo es ese sino también es el hecho de que la gente no lo vea y luego eso

todo el tema de que no es te lo pintan como algo simple de mira, le están dando pasta y realmente no realmente es algo muy macabólico cuando te pones a buscarlo y luego las consecuencias que tuvo hacia la población que dejó de ser dueños de las propias tierras que cultivaban y en casos tengo entendido que iban a pagarlas para poder hacer algo bueno Félix,.

Carles: En la montaña de Tor aquí en Cataluña se ha hecho muy famoso un programa de televisión entre la gente mayor que es como que hay una montaña que antes era propiedad comunal y claro, ¿qué pasó? que la iban a desamortizar la iban a devolver del Estado y los del pueblo a comprar la montaña y luego hacer como una asociación y luego claro, se lió parda porque al final desmantelando el tema querían vender pero no se ponían de acuerdo entonces cómo hicieron una asociación que era como de los que vivían en el pueblo lo que hicieron fue como uno no estaba de acuerdo en venderla se lo cargaron es una serie porque aquí en Cataluña hay mucho la cultura del morbo que es un señor que habla con una voz muy grave y muy oscura hablando de crímenes muy terroríficos que pasan por aquí que te dicen la gente le gusta escuchar esas cosas entonces ahora han hecho una serie y siempre hay van ahí y lo graban todo y es un pueblillo y están los cuatro señores como matándose por ver quién es el último que se va y el último que se va vende la montaña

Félix: La montaña de que somos de que somos unos unos desgraciados unos salvajes que que básicamente solo vivimos con dinero bueno, sin más.

Antonio: tTenéis que ir pensando ya en acabarla sí (la entrevista).

Carles: La verdad es que sí porque estoy incluso empezando a pillar frío porque tengo que ir en manga corta por un día pero ya sabemos como tal el por qué se quitó el comunal porque nos estamos llevando por la rama por muchos motivos sí.

Félix: Es una pluralidad de motivos ocho, diez, doce porque la base que tenemos es el explotador rural que pasó de que la gente se tenía que ir de sus pueblos hacia las zonas urbanas porque había gente que los explotaban que conseguían los terratenientes conseguían sus tierras por el mismo Estado que se las cogían las

vendían a los terratenientes explotaban esas tierras y esa gente que vivía en los pueblos no tenía más que hacer ya que vivían en mal Estado se iban a las organizaciones a las zonas de las industrias y ahí tenían que vivir como proletarios no, es una consecuencia claro, es una consecuencia es como una base pero claro,

Carles: Como nos estamos yendo por las ramas a veces para contarlo aquí el último punto que quería comentar era comparar el comunal actual con el previo claro.

Félix: Ya lo he dicho al principio que el comunal actual está degenerado y son cuatro tierras como decirlo, con poca cantidad no hay grandes extensiones muy fértiles de tierra hay alguna montaña bueno, en la caja principal de la degeneración del comunal está la degeneración de las personas el comunal no puede existir si no es con unos criterios morales bastante estrictos porque es una economía moral y una sociedad moral entonces la sociedad actual no es una sociedad moral es una sociedad inmoral cada cual explota lo que puede hay un conflicto interpersonal perpetuo entonces eso no es compatible con el comunal lo que ha degenerado además de la economía de la evolución de los comportamientos que formaría parte de la creación de una nueva sociedad comunal y de hecho en muchos sitios el comunal ha degenerado porque la gente no se entiende los cuartos que quedan realmente la degeneración actual la razón por la cual el comunal no se puede implementar hoy en día más que ser porque la economía adecuada en algunos sitios pequeños si se sigue funcionando por ejemplo la tierra de Pinares de Soria allí son aldeas pequeñas como siguen contradicciones de hace mil años pues sigue el comunal pero bueno allí ya pues las costumbres de antes también se van erosionando la gente cada vez más piensa en términos de dinero y menos en términos de la economía y eso hace que el comunal se envíe ¿Tienes alguna preguntilla de la zona? Sí, sí, sí Muy bien Se vaya del viento seguramente ¿Alguna?

Carles: Bueno, creo que también ya lo hemos visto el tema de las comunidades indígenas y campesinas y su protección que tienen con la con la gremial en los bienes comunales pero no sabría decir pero aquí tenemos unas como ¿Qué mecanismos se considera más efectivos para garantizar una buena gestión de los bienes?

Félix: Pues el establecimiento de digamos la ideología y el sistema de valores del comunal donde los bienes no se consideran fundamentales donde la riqueza no es el bien supremo procedimientos participativos sería establecer los fundamentos, principios y valores del comunal como los elementos que lo guíen y no los criterios de la modernidad de cada cual va a lo suyo yo me apropio de toda la riqueza que puedo, etc. La propiedad comunal es totalmente dependiente de la gestión del comunal Claro, sin democracia directa no se puede llegar a la gestión del comunal A veces sí en algún pueblo de manera un poco forzada por ejemplo a través del ayuntamiento pero ya son etapas de degeneración A raíz de la popularidad que ha tenido el tema del comunal por la difusión que ha hecho Félix pues han surgido incluso asociaciones subvencionadas que hablan de recuperar el comunal pero desde las instituciones del Estado de los ayuntamientos que también es la mejor manera de evitar que algún día la gente pueda plantearse en serio recuperar el comunal Es lo que se llama recuperadores Eso realmente sería comunal si lo gestiona el ayuntamiento a través de los partidos políticos En algún caso ha considerado la explotación de los bienes comunales en relación con la ley de cooperativas como un sistema cooperativista Pero un sistema cooperativista las cooperativas que hay es verdad que en algún caso pueden ser respetables pero no es más que economía capitalista. El objetivo de una cooperativa es generar beneficios al final Claro Para el grupo de socios generar beneficios competir en el mercado endeudarse con los bancos El supermercado más grande es la cooperativa Sí, están mezclando el Bonaria con el Esclat Bonpreu que es una empresa privada.

Carles: ¿El Bon Preu es una cooperativa también?

Antonio: No, creo que no Bueno, ahora lo buscamos El Bonarea sí que es una cooperativa y también Esclat.

Tercero: Yo tengo que hacer una entrevista.

Félix: Sí, tenemos que acabar Vale. Bueno, observo que has hecho un nivel de información impresionante.

ANNEX 2 - ENTREVISTA A JOAN PEDRAGOSA (POL FONT) (resum)

En l'entrevista amb en Joan Pedragosa hem après la importància històrica i actual del comunal com a base de l'organització social i econòmica de les comunitats rurals. Ens va remarcar que el comunal no només era un sistema de gestió dels recursos naturals (boscós, pastures, aigua, terres de conreu), sinó també una manera de viure col·lectiva que afavoria la cohesió social, la solidaritat i la continuïtat de la comunitat. Quan aquest sistema es va degradar o va ser desposseït per l'Estat, les comunitats van perdre no sols recursos materials sinó també part de la seva identitat i autonomia.

Un exemple clar d'aquesta desarticulació és el cas de Tor, on la muntanya comunal fou expropiada i es transformà en una societat de copropietaris. Aquesta transformació, sumada a l'emigració cap a les ciutats, va desencadenar conflictes continus entre veïns per interessos particulars. En Joan Pedragosa destacava que la sèrie de TV3 de Carles Porta sobre Tor mostra molt bé aquest procés i com es passa d'una lògica comunal a una de confrontació, però també critica que el relat televisiu serveixi per desacreditar el món rural i presentar-lo sota la mirada hobbesiana: la idea que la gent és incapaç d'autogestionar-se sense l'autoritat d'un Estat.

Aquest debat connecta amb la teoria de la "tragèdia dels comuns" formulada per Garret Hardin el 1968. Hardin defensava que quan un recurs és de tots, ningú no en té prou cura i inevitablement s'acaba sobreexplotant i degradant. Aquesta visió pessimista ha tingut molta influència, però Pedragosa subratllava que ha estat àmpliament contestada, sobretot per l'economista i premi Nobel Elinor Ostrom, que al seu llibre *El gobierno de los bienes comunes* (1990) va demostrar que les comunitats poden establir normes, institucions i mecanismes col·lectius per gestionar de manera sostenible els seus recursos, i que, de fet, el comunal ha estat històricament un exemple de bona governança.

L'entrevista també ens va portar a exemples actuals de resistència i recuperació del comunal fora d'Europa, com el cas de Cherán, a Mèxic. Allà, la comunitat indígena es va organitzar per expulsar els taladors il·legals i crear la seva pròpia forma

d'autogovern, inclosa una milícia popular anomenada la “Ronda comunitaria”. Aquesta experiència no només mostra que el comunal és viable encara avui, sinó que connecta amb tradicions pròpies, com el crit del sometent català “Via Fora!”, que antigament servia per cridar el poble a les armes i defensar els drets col·lectius.

A més, Pedragosa ens va recordar la importància de la cultura popular en la transmissió d'aquestes formes de vida comunals. Un bon exemple és el conte de La dona alada i les feres del Cardós, on apareix un imaginari propi d'una societat comunal i solidària. Les llegendes i relats populars, segons ell, són un reflex de la cosmovisió d'aquestes comunitats i una font valuosa per entendre com s'entenia la relació entre persones i recursos compartits.

Finalment, ens va recomanar consultar recursos per aprofundir en aquests temes. D'una banda, el seu propi blog Recuperar el comunal, on recull reflexions i experiències al voltant de la gestió col·lectiva i els drets comunals, i, d'altra banda, obres com *Las vecindades vitorianas* (2014), que demostra que el comunal també és possible en entorns urbans, o *El expolio del comunal en Navarra* (1967), que documenta com la pèrdua del comunal va significar un autèntic robatori a les comunitats populars. En conjunt, tot el que hem après amb l'entrevista posa en relleu que la qüestió comunal no és només un record del passat, sinó un repte i una oportunitat vigents per pensar noves formes d'organització col·lectiva i de sostenibilitat social i ecològica.

ANNEX 3 - Constitució del principat d'Andorra

En aquest treball citarem diversos cops la Constitució andorrana, sobretot a l'apartat 1.4. Aquí estan els articles citats.

Article 79.1: Els Comuns, com a òrgans de representació i administració de les Parròquies, són corporacions públiques amb personalitat jurídica i potestat normativa local, sotmesa a la llei, en forma d'ordinacions, reglaments i decrets. Dins l'àmbit de les seves competències, exercides d'acord amb la Constitució, les lleis i la tradició, funcionen sota el principi d'autogovern, reconegut i garantit per la Constitució.

Article 79.2: Els Comuns expressen els interessos de les Parròquies, aproven i executen el pressupost comunal, fixen i duen a terme les seves polítiques públiques en el seu àmbit territorial i gestionen i administren tots els béns de propietat parroquial, siguin de domini públic comunal o de domini privat o patrimonial.

Article 80.1: Dins el marc de l'autonomia administrativa i financera dels Comuns, les seves competències són delimitades mitjançant Llei Qualificada, almenys en les matèries següents: a) Cens de població. b) Cens electoral. Participació en la gestió del procés i administració electorals que els correspongui segons la llei. c) Consultes populars. d) Comerç, indústria i activitats professionals. e) Delimitació del territori comunal. f) Béns propis i de domini públic comunal. g) Recursos naturals. h) Cadastre. i) Urbanisme. j) Vies públiques. 19 k) Cultura, esports i activitats socials. l) Serveis públics comunals.

Article 80.2: Dins el marc de la potestat tributària de l'Estat, l'esmentada Llei Qualificada determina les facultats econòmiques i fiscals dels Comuns per a l'exercici de les seves competències. Aquestes facultats es referiran, almenys, a l'aprofitament i explotació dels recursos naturals, als tributs tradicionals i a les taxes per serveis comunals, autoritzacions administratives, radicació d'activitats comercials, industrials i professionals i propietat immobiliària.

Article 80.3: Mitjançant llei es podrà delegar a les Parròquies competències de titularitat estatal.

Article 81: Amb la finalitat d'assegurar la capacitat econòmica dels Comuns, una Llei Qualificada determina les transferències de capital del Pressupost General als Comuns, garantint una partida igual per a totes les Parròquies i una partida variable, proporcional segons la seva població, l'extensió del seu territori i altres indicadors.

Article 83: Els Comuns tenen iniciativa legislativa i estan legitimats per interposar recursos d'inconstitucionalitat en els termes previstos en la Constitució.

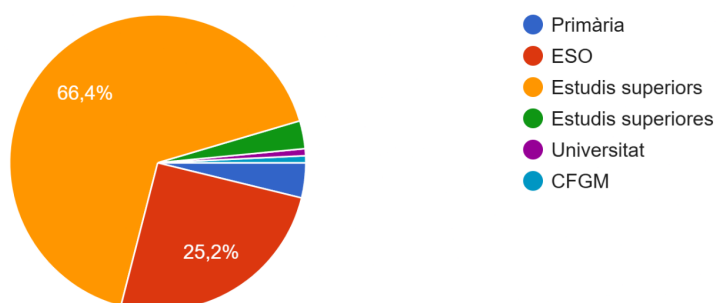
Article 84: Les lleis tindran en compte els usos i costums per determinar la competència dels Quarts i dels Veïnats, així com les seves relacions amb els Comuns.

ANNEX 4 - Resultats qüestionari digital

En aquesta pregunta observem dos terços dels enquestats afirmen haver cursat estudis superiors, suposo que això es deu al fet que molts dels enquestats que han realitzat un cicle formatiu de grau superior es veuen identificats amb aquest grup.³⁷

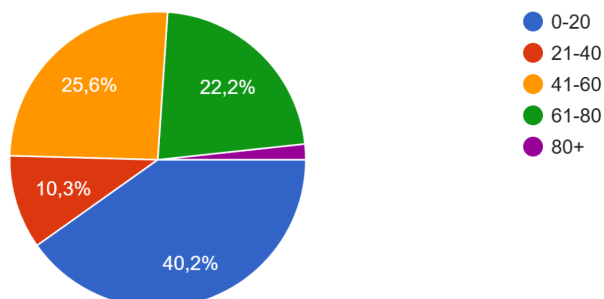
Quin és l'últim estudi que has cursat?

131 respostes

Quina és la teva edat?

117 respostes

³⁷ Això ho diem, ja que molts dels enquestats afirmaven tenir menys de vint anys i la universitat no s'acaba habitualment fins als vint-i-dos anys.

Pràcticament un terç dels enquestats van afirmar saber què és un bé comunal, una xifra que considerem força elevada i possiblement sobredimensionada.

Saps què és la propietat comunal?

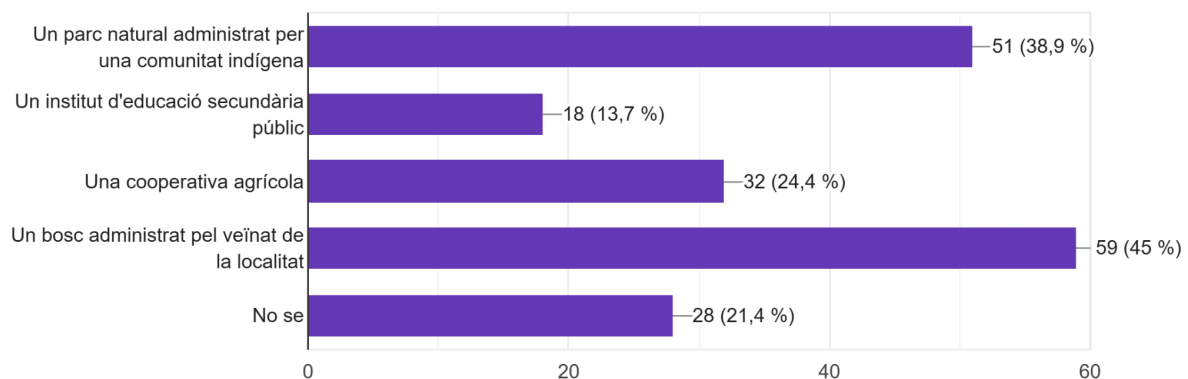
131 respostes

Cal destacar que aquesta pregunta tenia un caràcter intencionadament trampós, ja que la vam incorporar amb l'objectiu de reflectir les diferències entre la propietat estatal o pública i la propietat comunal. (La resposta correcta seria la quarta).

Quin dels següents creus que podria ser un exemple de propietat comunal?

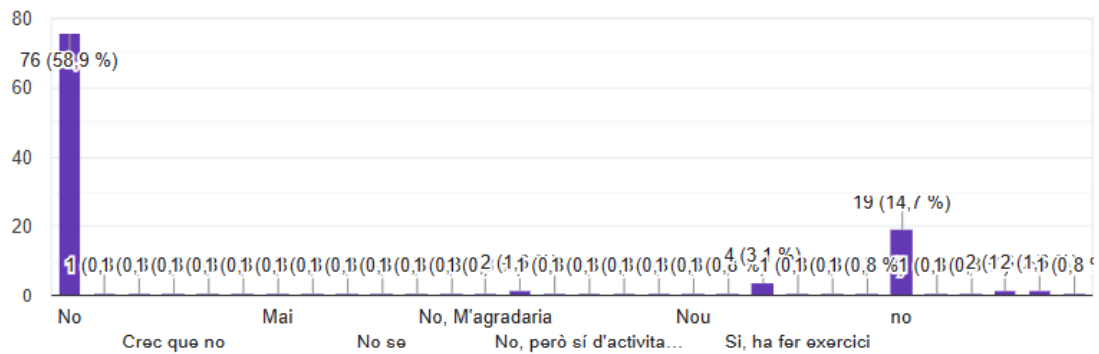
131 respostes

Aquesta és la pregunta clau del qüestionari, observem com tots els enquestats han afirmat mai no haver participat en una activitat comunal.

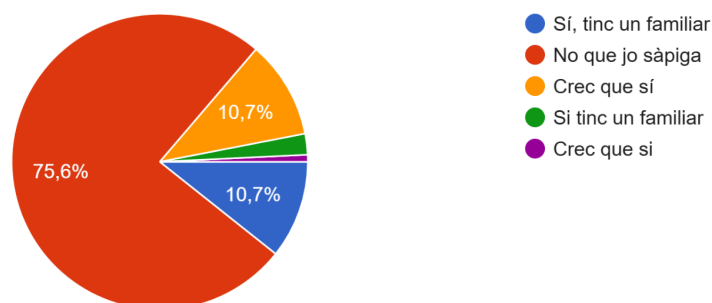
Alguna vegada has participat en activitats comunals (pasturatge compartit, ús de camins comunals, recol·lecció en muntanyes públiques, etc)?

129 respostes

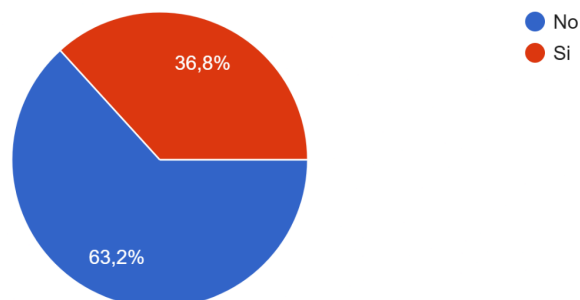
Has tingut o tens algun familiar, amic o conegut que hagi fet ús d'una propietat comunal?

131 respostes

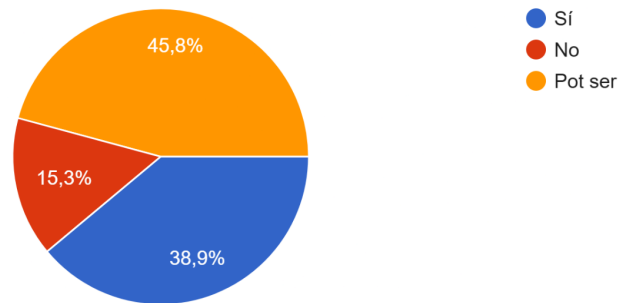
Sabies que abans la majoria de les terres eren comunals i l'Estat les va privatitzar?

117 respostes

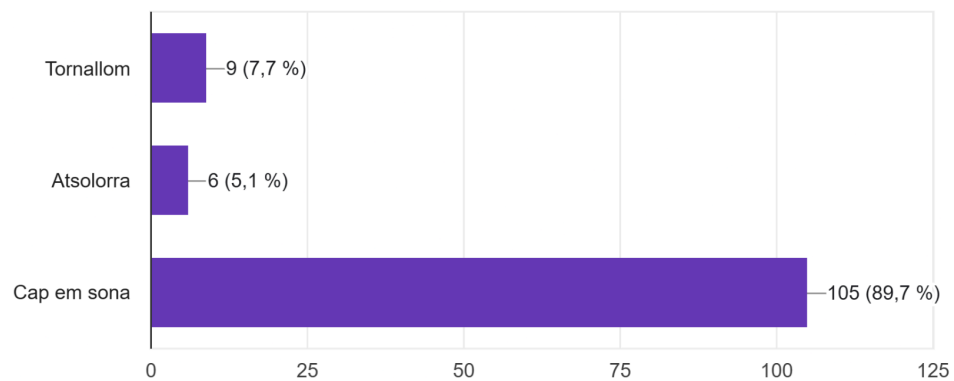
Penses que la desaparició dels béns comunals ha afectat negativament la forma de vida als pobles i zones rurals?

131 respostes

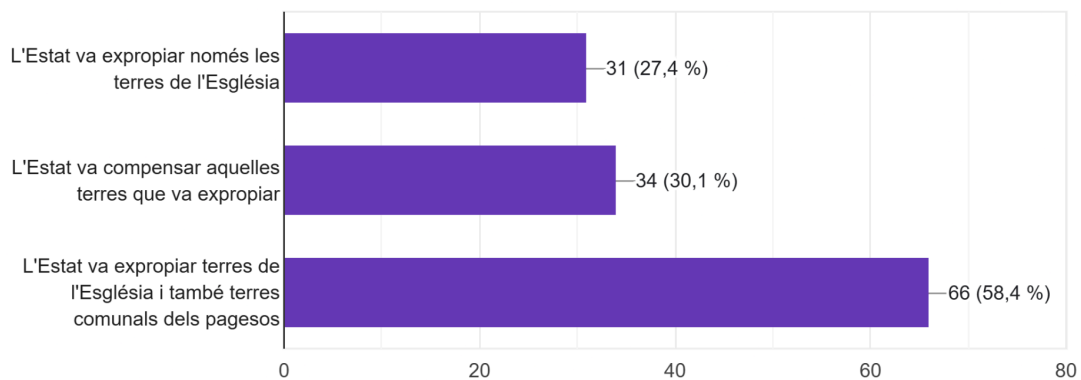
Et sona algun d'aquests exemples de pràctiques comunals?

117 respostes

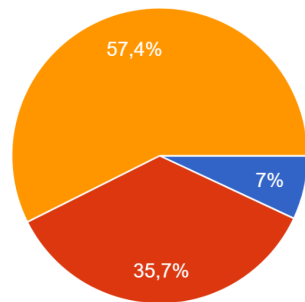
Què van ser les desamortitzacions?

113 respostes

Creus que l'Estat tornarà les terres d'origen comunal?

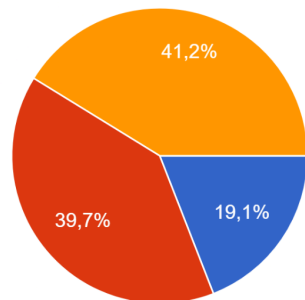
115 respostes

- Sí, perquè és legítim
- Només si hi ha un moviment popular de lluita per la recuperació del comunal
- L'estat no les tornarà

Quin paper juguen els governs en la propietat comunal?

131 respostes

- La privatitzen automàticament
- Donen suport al seu reconeixement legal i protecció
- Controlen completament el seu ús sense consultar